

İLETİŞİM KAVRAMI

Biyolojik bir varlık olan insanı sosyal bir varlığa dönüştüren iletişim, bireyin yaşamını sürdürmesinde ve çevresiyle etkileşim içinde bulunmasında çok büyük bir öneme sahiptir. İnsanların bir topluma aidiyet duyması, topluma ait katmanlarda ve toplumla birlikte yaşaması, toplumsal ilişkilerin sorunsuz bir şekilde sürdürülmesi ancak iletişimle mümkün olur. İletişim; bilgi, inanç, sanat, hukuk, örf-adet gibi kültürel öğelerin kuşaktan kuşağa taşıyıcısıdır. İletişim kavramına yönelik yapılan tanımların ortak noktası temelde, kişilerin iletişim yolu ile yalnız bilgileri değil fakat düşünce ve tutumları da birbirlerine ulaştırmalarıdır. İnsanlar arasında duygu ve düşüncelerini bazı yol ve tekniklerle aktarımını sağlayan bir etkileşim faaliyeti olarak adlandırabileceğimiz iletişimin, oluşabilmesi için bazı öğelerin bir arada olması gerekmektedir. Kaynak, ileti ve alıcının yer olmadığı bir iletişim kurgusu eksik olacaktır. İletişim, toplumsallaşmanın ve sosyal hayatın vazgeçilmezidir. Öyle ki iletişimin olmadığı bir dünyada sosyal ilişkilerden söz etmek mümkün değildir. İletişime getirilen tanımlar incelendiğinde toplum, sosyal yaşam ve birlikte yaşam kültürü kavramlarına sıklıkla atıf yapıldığı görülebilir. Toplumsal hayatın sağlıklı bir şekilde sürdürülmesi ve toplumsal kuralların kusursuz bir biçimde işlemesi iletişime ve kitle iletişiminin sağlıklı bir şekilde gerçekleştirilmesine bağlıdır.

KİTLE İLETİŞİM KAVRAMI

Kitle iletişim kavramının açıklanmasına geçmeden önce kitlenin tanımını yapmak yararlı olacaktır. Genel olarak kitle, “aralarında benzerlik (özdeşlik) ilişkisi bulunan insan yığını” olarak tanımlanabilir. Türk Dil Kurumu kitle iletişimini “dağınık insan topluluklarının örgütlenmiş bir kaynaktan iletilen haberlere veya uyarılara aynı anda maruz kalması, birtakım kaynaklardan elde edilen bilgi ve haberlerin değişik araçlarla geniş halk topluluklarına yaygın olarak duyurulması, kitle haberleşmesi” şeklinde tanımlamıştır. İngilizceden, dilimize önce kitle haberleşmesi olarak geçen daha sonra kitle iletişim kavramına dönüşen “mass communication” deyimini kitle iletişiminin yabancı literatürdeki karşılığını vermektedir. Özetleyecek olursak, kitle iletişim araçları ile yapılan her türlü yayın kitle iletişimini oluşturmaktadır (İçel ve Ünver, 2012). Ayrıca kitle iletişimine ilişkin genel bir tanımın, “herhangi bir iletinin, diğer bir deyişle haber, bilgi, kanaat, tavır ve davranışın birden çok alıcıya veya topluluğa herhangi bir araç vasıtasıyla iletilmesi süreci” şeklinde yapılması mümkündür.

KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARI

Kitle iletişim araçları, genel bir tanımla “kitlesele bir boyutta ileti dağıtabilen araçlar” olarak tanımlanabileceği gibi, “haber ve bilgi verme amacı başta olmak üzere, eğitmek ve eğlendirmek gibi amaçlar taşıyan, belirli bir okuyucu kitlesine, belirli aralıklarla ya da sürekli olarak ulaşan araçlar” olarak da ifade edilebilir. Kitle iletişim araçlarının faaliyet gösterdiği topluma, bilgiye erişimde, kültürlenmede, demokratik tercihler edinmede ve demokrasi ve temel haklara ilişkin oluşan farkındalıkların özümsemesinde katkısı çok önemlidir. Tarihsel süreç içerisinde değerlendirdiğimizde toplumların aydınlanmasında, yaşanan kültürel değişim ve dönüşümlerde, kültürler arası iletişimde, demokrasi kültürünün yerleşmesinde, duygusal eğilimlerinde ve reaksiyonlarında kitle iletişim araçlarının şüphesiz çok büyük rolü vardır. Kitle iletişim araçlarını yaygın sınıflandırmaya göre şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Basılı olanlar: Gazete, dergi, kitap, broşür, poster
- İşitsel olanlar: Radyo
- Görsel ve işitsel olanlar:

Televizyon, sinema, tiyatro oyunu, konferans, internet Bu kitle iletişim araçlarından en yaygın kullanılanları şüphesiz; gazete, dergi, radyo, televizyon, sinema ve internettir.

Basılı Araçlar

Gazete

Türk Dil Kurumu'nun “politika, ekonomi, kültür ve daha başka konularda haber ve bilgi vermek için yorumlu veya yorumsuz, her gün veya belirli zaman aralıklarıyla çıkarılan yayın” olarak tanımladığı gazetenin geçmişi, diğer kitle iletişim araçlarına nazaran daha eskiye dayanmaktadır. İlk örneklerinin Roma İmparatorluğuna kadar uzandığını söyleyebiliriz.

Dergi

Sürelili yayın olarak da ifade edilen dergi belirli bir alanda ve belirli periyotlar dâhilinde haftalık, aylık, altı aylık, yıllık gibi zaman dilimlerinde yayımlanan basılı yayınlardır. Türk Dil Kurumu dergiyi “

Siyaset, edebiyat, teknik, ekonomi vb. konuları inceleyen ve belirli aralıklarla çıkan süreli yayın, bülten, mecmua” olarak tanımlamaktadır.

Kitap

Kitap, “ciltli veya ciltlessiz olarak bir araya getirilmiş, basılı veya yazılı kâğıt yaprakların bütünü” olarak tanımlanmaktadır. Dünyada bilinen en eski kitap MÖ 1900 yılında Mısır’da papirüs üzerine yazılmış “Yaşayan Ölünün Kitabı” isimli kitaptır.

İşitsel Araçlar

Radyo

Radyo, elektrik dalgalarının özelliğinden yararlanarak seslerin iletilmesi sistemi olarak tanımlanmaktadır. Radyonun gazete ve derginin aksine okuma yazma bilmeyi gerektirmediği dikkate alındığında görsel kitle iletişim araçlarına kıyasla daha hızlı bir şekilde yayılmıştır. Teknolojik gelişmelerle birlikte radyonun boyut olarak küçülmesi ve her yere girmesindeki kolaylık yayılmasında etkili olmuştur. Böylece, radyonun daha geniş kitlelere hitap etmesi ve onları etkilemesi söz konusu olmuştur.

Görsel-İşitsel Araçlar

Televizyon

Televizyon, vericiden iletilen dalgaların görüntü ve ses olarak görünmesini ve duyulmasını sağlayan aygıt olarak tanımlanmaktadır. Günümüzde en yaygın kitle iletişim aracı olduğunu söyleyebiliriz.

Sinema

Sinemayı en genel tanımıyla “herhangi bir hareketi düzenli aralıklarla parçalara bölerek bunların resimlerini belirleme ve sonra bunları gösterici yardımıyla karanlık bir yerde, bir ekran veya perde üzerinde yansıtarak hareketi yeniden oluşturma işi” olarak ifade edebiliriz. İnternet İnternetin icadı ve yaygın olarak kullanıma başlanması şüphesiz yaşadığımız çağın en büyük dönüm noktalarından bir tanesidir. Hayatın her alanını etkilediği gibi, diğer kitle iletişim araçlarını ve var olan iletişim biçimlerini derinden etkilemiştir. İnternet, bilgisayar sistemlerini birbirine bağlayan bir elektronik iletişim ağıdır.

KİTLE İLETİŞİM ÖZGÜRLÜĞÜNÜN TEORİK ÇERÇEVESİ

Kitle İletişim Özgürlüğü Kavramı

Özgürlük, herhangi bir kısıtlamaya, zorlamaya bağlı olmaksızın düşünme veya davranma, herhangi bir şarta bağlı olmama durumu, serbestî olarak tanımlanmaktadır. Yine, her türlü dış etkiden bağımsız olarak insanın kendi iradesine, kendi düşüncesine dayanarak karar vermesi durumu, hürriyet olarak ifade edilmektedir. Özgürlüğe ilişkin tanımlarda vurgulanan kavramlar, herhangi bir baskı ve zorlamanın olmaması, dış etkiden bağımsızlık ve serbestlik, hürriyettir. O halde özgürlük dediğimizde, dış etki ve kısıtlama olmadan insanın serbest olarak kendi istediğini yapabilmesidir. Kitle iletişim özgürlüğü, bilgi ve haberlerin, fikir ve kanaatlerin kitle iletişim araçlarıyla serbestçe elde edilmesi ve yayılması özgürlüğü olarak ifade edilebilir. Bu özgürlük, hem bireysel hem de toplu olarak kullanılan bir özgürlüktür.

Düşünce ve İfade Özgürlüğü Bağlamında Kitle İletişim Özgürlüğü

Düşünceyi açıklama özgürlüğü, kişilerin haber, düşünce ve bilgilere serbestçe ulaşabilmesi, bunun sonucu olarak da oluşan kanaatlerinden dolayı kınanamaması anlamına gelmektedir. Ayrıca düşünce ve kanaatlerini serbest bir şekilde açıklayabilmesi ve yayabilmesi özgürlüğünü de kapsamaktadır.

Düşünce ve ifade özgürlüğünün toplu halde açıklanması dernek ve sendikalara katılmakla gerçekleşir. O halde düşünce ve ifade özgürlüğü, toplanma ve dernek kurma özgürlüğü, din ve vicdan özgürlüğünü içermektedir. Kişiler bu özgürlüklerini kitle iletişim araçları kullanarak açıklarsa kitle iletişim özgürlüğünden bahsedilir. Ulusal ve uluslararası hukukta düzenlemeler Ulusal ve uluslararası pek çok düzenlemede düşünce ve ifade özgürlüğüne yer verilmiştir. Ülkemizin de taraf olduğu 10 Aralık 1948 tarihinde Birleşmiş Milletlerce ilan edilen İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 18. ve 19.

maddelerinde düşünce ve ifade özgürlüğü konuları düzenlenmiştir. 1982 Anayasasının ikinci kısmında " Kişi Hak ve Ödevleri" başlığı altında düzenlenen 25. maddesine göre: "Herkes, düşünce ve kanaat hürriyetine sahiptir. Her ne sebep ve amaçla olursa olsun kimse, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz; düşünce ve kanaatleri sebebiyle kınanamaz ve suçlanamaz." Düşünceyi açıklama ve yayma hürriyeti başlığıyla düzenlenen 26. maddesinde ise "Herkes, düşünce ve kanaatlerini söz, yazı, resim veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklama ve yayma hakkına sahiptir. Bu hürriyet resmî makamların müdahalesi olmaksızın haber veya fikir almak ya da vermek serbestliğini de kapsar. Bu fıkra hükmü, radyo, televizyon, sinema veya benzeri yollarla yapılan yayımların izin sistemine bağlanmasına engel değildir. (Değişik: 3/10/2001-4709/9 md.) Bu hürriyetlerin kullanılması, millî güvenlik, kamu düzeni, kamu güvenliği, Cumhuriyetin temel nitelikleri ve Devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünün korunması, suçların önlenmesi, suçluların cezalandırılması, Devlet sırrı olarak usulünce belirtilmiş bilgilerin açıklanmaması, başkalarının şöhret veya haklarının, özel ve aile hayatlarının yahut kanunun öngördüğü meslek sırlarının korunması veya yargılama görevinin gereğine uygun olarak yerine getirilmesi amaçlarıyla sınırlanabilir. (Mülga: 3/10/2001-4709/9 md.) Haber ve düşünceleri yayma araçlarının kullanılmasına ilişkin düzenleyici hükümler, bunların yayımını engellemek kaydıyla, düşünceyi açıklama ve yayma hürriyetinin sınırlanması sayılmaz." Ülkemizin taraf olduğu bir diğer uluslararası sözleşme olan, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 9. maddesinde düşünce özgürlüğüne ilişkin:

"1. Herkes düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne sahiptir; bu hak, din veya inanç değiştirme özgürlüğü ile tek başına veya topluca, kamuya açık veya kapalı ibadet, öğretim, uygulama ve ayin yapmak suretiyle dinini veya inancını açıklama özgürlüğünü de içerir.

2. Din veya inancını açıklama özgürlüğü, sadece yasayla öngörülen ve demokratik bir toplumda kamu güvenliğinin, kamu düzeninin, genel sağlık veya ahlakın ya da başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli sınırlamalara tabi tutulabilir." İfade özgürlüğüne ilişkin de;

"1. Herkes ifade özgürlüğü hakkına sahiptir. Bu hak, kamu makamlarının müdahalesi olmaksızın ve ülke sınırları gözetilmeksizin, kanaat özgürlüğünü ve haber ve görüş alma ve de verme özgürlüğünü de kapsar. Bu madde, Devletlerin radyo, televizyon ve sinema işletmelerini bir izin rejimine tabi tutmalarına engel değildir.

2. Görev ve sorumluluklar da yükleyen bu özgürlüklerin kullanılması, yasayla öngörülen ve demokratik bir toplumda ulusal güvenliğin, toprak bütünlüğünün veya kamu güvenliğinin korunması, kamu düzeninin sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın, başkalarının şöhret ve haklarının korunması, gizli bilgilerin yayılmasının önlenmesi veya yargı erkinin yetki ve

tarafsızlığının güvence altına alınması için gerekli olan bazı formaliteler, koşullar, sınırlamalar veya yaptırımlara tabi tutulabilir.” amir hükümleri yer almaktadır.

KİTLE İLETİŞİM ÖZGÜRLÜĞÜNÜN KAPSAMI

Yukarıda düşünce ve ifade özgürlüğünün haber, bilgi, düşünce ve kanılara serbest olarak ulaşabilmesi ve bu düşünce, bilgi ve kanıları serbestçe açıklayabilmesi ve yayabilmesi özgürlüğü olduğu ifade edilmişti. Kitle iletişim özgürlüğü de, kitle iletişim araçları vasıtasıyla kişilerin düşünce ve ifade özgürlüğü kapsamında haber, bilgi, düşünce ve kanıları açıklama ve yayma özgürlüğüdür. Haber, bilgi, düşünce ve kanılara serbestçe ulaşabilme hakkı Kişilerin, haber, kanı, bilgi ve düşüncelere serbestçe ulaşabilmesi hakkı; kitle iletişim özgürlüğünün bir ülkede gerçekleşebilmesi için ilk şart ve en önemli ön koşuldur Özgürlükçü demokratik sistemlerde mutlaka gerekli olan bu hak, vatandaşlar için haber alma hakkı, yayıncılar için de haber toplama hakkı şeklinde gerçekleşir. Haber, bilgi, düşünce ve kanıları serbestçe ifade hakkı Haber, bilgi, düşünce ve kanıların serbestçe ifade edilmesi, kitle iletişim özgürlüğünün ikinci unsurudur. Bu hak aynı zamanda yorum eleştiriyi içinde barındırmaktadır. Haber, bilgi, düşünce ve kanıların serbest bir şekilde ifade edilmesi kitle iletişim özgürlüğünün vazgeçilmez bir unsurudur. Demokratik hayatın devamı için bu hakkın sağlanması önem arz etmektedir. Bu sayede, bağımsız siyasi tartışma ortamı oluşmuş ve siyasi iktidarın denetlenmesi gerçekleşmiş olur. Bu durumun gerçekleşmesi için, hakkın kullanılmasını engelleyecek veya sınırlayacak hususların ortadan kaldırılması gerekir. Bunun için bu yükümlülük devletin üzerindedir. Haber, bilgi, düşünce ve kanıları serbestçe yayabilme hakkı Kitle iletişim özgürlüğünün üçüncü unsuru, haber, bilgi, düşünce ve kanıların serbest bir şekilde yayabilme hakkıdır. Kişiler ulaştıkları haber, bilgi ve kanaatleri serbestçe yayabilir. Anayasal mekanizmalarda ve ifade özgürlüğüne ilişkin doktrinlerde düşünce ve kanaat özgürlüğünün tek başına yeterli olmadığı; düşünceyi esas zengin kılan, düşünce kadar düşüncenin ifadesi ve açıklanması, olduğu öngörülmüştür. Bu doğrultuda düşünceyi açıklama ve yayma özgürlüğü modern toplumlarda anayasal güvence altına alınmıştır. Kitle iletişim araçlarının, eriştiği/topladığı haber ve bilgileri geniş halk kitlelerine duyurması/ulaştırması en temel görevidir. Bu görevini ancak kitle iletişim özgürlüğü iklimi olan toplumlarda mümkündür.

KİTLE İLETİŞİM ÖZGÜRLÜĞÜNÜN UNSURLARI

Basın Özgürlüğü

Kitle iletişim özgürlüğü, düşünce ve ifade özgürlüğü çerçevesinde ele alındığında, basın özgürlüğü de kitle iletişim özgürlüğünün bir unsuru olarak değerlendirilmektedir. Bu nedenle basın özgürlüğü denildiğinde aslında düşünce ve ifade özgürlüğünün yansması olarak düşünülmelidir. Düşünce ve ifade özgürlüğü negatif statü hakları içerisinde yer almaktadır. Basın özgürlüğü de negatif statü hakları içindedir. Negatif statü hakları devlete “dokunmama”, “karışmama” yükümlülüğü yüklemektedir. Basın özgürlüğü de koruyucu bir hak olarak dokunulmayacak ve karışılmayacak özel alanı olan bir haktır. Basın özgürlüğü aynı zamanda, haber ve düşüncelerin geniş kitlelere ulaştırılması yoluyla kamuoyu oluşturulması ve kamuoyunun yönlendirilmesi ile hem iktidarı denetleyen hem de kişilerin özgürlüklerini koruyan bir fonksiyon üstlenmiş olmaktadır.

Görsel İştisel İletişim Özgürlüğü

Görsel-ıştisel iletişim özgürlüğü, “iletişim özgürlüğünün yazılı basın dışındaki, görüntülü ve sesli iletişim araçları aracılığı ile kullanılması anlamına gelmektedir.” Görsel-ıştisel kitle iletişim özgürlüğünün muhatabı bireydir. Birey, bu özgürlüğünü kanunlarla tanınmış sınırlar içerisinde dilediği gibi kullanma hakkına sahiptir. Görsel iletişim özgürlüğü, kitle iletişiminde kullanılan araçların farklılaşması sonucu ortaya çıkmıştır. Kitle iletişim özgürlüğünün sacayağından birini oluşturmaktadır.

İnternet Özgürlüğü

İnternet özgürlüğü, bireylerin herhangi bir engel olmaksızın internete erişiminin sağlanması ve internete erişen bireylerin içerik konusunda herhangi bir sınırlamaya tâbi olmamasını ifade eder. Ancak bu özgürlük, kullanıcının diğer kullanıcıların haklarına saygı duyma yükümlülüğünü de içerir. İnternet, coğrafi sınırları ortadan kaldırır; fikirleri sahiplerinin bile önceden öngöremediği noktalara, kişilere ulaştırır. İnternetin etkin kullanımı katılımcı ve çoğulcu demokrasinin gelişmesine hizmet ederek demokrasinin derinleştirilmesini sağlar. İnternet, diğer tüm hakların etkin olarak kullanımı için önemli bir araçtır ve kolaylaştırıcıdır. İnternet, hem bilgiye eriştirir hem bilgiyi paylaşır. İnternet, kamuoyunu en güncel şekilde yansıtır ve etkin bir kamu denetimine olanak sağlar. İnternet, kitleleri belirli bir amaç etrafında toplar ve harekete geçirir. İnternet engellilerin ve diğer dezavantajlı konumda olanların sosyal, ekonomik ve kültürel hayata aktif katılımı için alan yaratır.

KİTLE İLETİŞİM ÖZGÜRLÜĞÜNÜN SINIRI

İnsan hak ve özgürlüklerinin sınırsız olması gibi bir durum söz konusu değildir. Hak ve özgürlüklerin sınırsız olması, başkalarının hak ve özgürlüklerinin ihlali sonucunu doğurur. Temel hak ve özgürlükler içerisinde kalan kitle iletişim özgürlüğünün de bir sınırı vardır. Kitle iletişim özgürlüğü sınırsız bir özgürlük değildir ve kendi içinde sınırları vardır. Bu özgürlüğün bir sınırının olmaması demek, birçok hak ihlalinin doğması anlamına gelir. Anayasada düzenlenen hak ve özgürlükler arasında kitle iletişim özgürlüğü düzenlenmemiştir. Ancak yukarıda ifade edildiği üzere, kitle iletişim özgürlüğü, düşünce ve ifade özgürlüğü içerisinde değerlendirilmektedir. Aynı zamanda basın özgürlüğü kapsamında

kalmaktadır. Anayasa'nın 26/2. ve 28. maddelerinde sınırlamanın hangi esaslar dahilinde yapılacağı düzenlenmiştir.

Anayasa, basın hürriyetinin sınırlanmasında, Anayasa'nın düşünceyi açıklama ve yayma hürriyetine ilişkin 26 ve bilim ve sanat hürriyetine ilişkin 27'nci maddeleri hükümlerinin uygulanacağını öngörmektedir. Kitle iletişim özgürlüğüne müdahale niteliği taşıyan sınırlamalara dair Türk hukukunda adli yargıda hukuk ve ceza mahkemelerince verilen kararlara ilişkin olarak Yargıtay, idari yargıda idare mahkemelerince verilen kararlar hakkında Danıştay, nihai denetim mercii olarak karar vermektedir. İç hukukta Anayasa ve AIHS'de yer alan bir hak veya özgürlüğün kamu gücü tarafından ihlal edildiği iddialarına ilişkin bireysel başvuruları karara bağlama yetkisi ise Anayasa Mahkemesine aittir. Bu ünite, kitle iletişim özgürlüğü konusunda Yargıtay, Danıştay ve Anayasa Mahkemesinin vermiş olduğu kararlar içinde yol gösterici olduğu düşünülen veya önemli görülenlerin bir kısmına yer verilmek suretiyle Türk yüksek yargı organlarının içtihadına göre söz konusu özgürlüğe ilişkin genel bir çerçeve sunulmaya çalışılmıştır.

YARGITAY KARARLARINDA KİTLE İLETİŞİM ÖZGÜRLÜĞÜ

Yargıtay, Türk hukukunda adli yargı kolunda temyiz incelemesi yapan yüksek mahkemedir. Örneğin basın yayın yoluyla kişilik haklarının ihlal edildiği iddiasıyla hukuk mahkemesinde açılacak tazminat davası sonucunda verilecek karar, taraflarca istinaf denetimi için önce bölge adliye mahkemesine, onun vereceği karar da hukuka uygunluk denetimi için temyiz mercii olarak Yargıtayın ilgili hukuk dairesinin önüne götürülür. Keza basın yayın yolu ile işlenmiş bir suç, örneğin hakaret sebebiyle ilk derece ceza mahkemesince yapılan yargılama sonucunda verilen karar istinaf incelemesi için bölge adliye mahkemesine taşınır. İstinaf sonucu verilen kararlardan temyize tabi olanların denetimi Yargıtayın ilgili ceza dairesince yapılır. Türk yargı mercilerinin, kararlarında nispeten yeni bir kavram sayılan "kitle iletişim özgürlüğü" yerine, geçmişten gelen alışkanlıkla basın hürriyeti/ özgürlüğü kavramını kullandıkları ve radyo ve televizyon yayınlarını da içerecek şekilde kavramı yorumladıkları görülmektedir. Bununla birlikte Yargıtay, kararlarında "yazılı ve görsel basın", "kitle haberleşmesi" ibarelerine de yer vermektedir. Yargıtay, kararlarında kitle iletişim özgürlüğünü ve kitle iletişim araçlarının demokratik bir toplumdaki işlevini "basın hürriyeti/özgürlüğü" kavramı üzerinden ortaya koymaktadır. Yargıtayın gerek ilgili hukuk dairesinin gerekse Hukuk Genel Kurulunun konuyla ilgili artık istikrar kazanmış içtihatlarına göre "Demokratik yaşamın gelişmesinde, ulusal birliğin sağlanmasında, kamuoyunun sağlıklı bir biçimde oluşmasında, sosyal ve siyasal ilerlemede basının çok önemli bir fonksiyonunun bulunduğu açık ve kuşkudan uzaktır." Ancak bu işlevi sebebiyle medyaya biçilen rol, kitle iletişim araçlarının kendiliğinden sahip olduğu değerden kaynaklanmamakta, esasen halkın haber ve bilgi alma hakkına dayanmaktadır. Bunun tabii bir sonucu olarak kitle iletişim özgürlüğü, siyasi iktidarın, güç odaklarının, medya sahiplerinin değil ancak toplumun çıkarına hizmet ettiği müddetçe gayesine uygun ve anlamlı görülebilir. Yargıtayın konuya ilişkin bir kararındaki ifadeyle "... Kuşkusuz basın özgürlüğü de demokrasi için vazgeçilmez öge ve rejim için değil, toplum yararına kamu yararınıdır. O hâlde, bu özgürlük alanı kamu yararı ile insan haklarının oluşturduğu alanla doğru orantılı artmalı: gereksiz sınırlamalardan ve baskılardan kaçınılmalıdır. Yoksa suskun basın ve bunun korkunç sonuçları ortaya çıkar." Medyanın bu ayrıcalıklı konumu ve hukuk düzeninin kendisine tanıdığı özgürlük, tüm özgürlükler gibi yine hukuk düzeni tarafından çizilen sınırlara tabidir. Kitle iletişim özgürlüğü, Yargıtayın vermiş olduğu kararlarda daha ziyade, tazminat yahut cezanın gerekli olup olmadığı hususunda rol oynamaktadır. Çünkü haberin basın özgürlüğü kapsamında değerlendirilmesi, fiili hukuka uygun kılmakta ve tazminatın şartlarının oluşmasını engellemektedir. Keza basının haber verme hakkı, ceza davalarında bir hukuka uygunluk sebebi (hakkın kullanılması/icrası) olduğu için failin eyleminin suç oluşturmaması sonucunu doğurmaktadır. Kitle iletişim özgürlüğünün unsuru olarak yorum ve eleştiri hakkıyla haber verme hakkının kararlarda önemli bir biçimde yer edindiği görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında özgürlüğün sınırlarının aşılması için dört şartın varlığı gerekmektedir. Bunlar, gerçeklik, güncellik, kamu yararı ve konu ile ifade arasında düşünsel bağlılıktır. Bu dört öge, haberin hukuka uygunluğunun koşullarını oluşturur. Yargıtay kararlarında kamuoyunun gözü önünde bulunan tanınmış kişilere ve siyasetçilere ilişkin yapılan yayınlarda, haber verme ve eleştirme hakkının sınırlarını diğer bireylere karşı daha geniş tutulduğu görülmektedir. Başka bir ifadeyle, bu kişilerle ilgili yapılan haberlerde kitle iletişim özgürlüğüne, kişilik haklarına karşı öncelik tanındığı dikkati çekmektedir. Yargıtayın yerleşik kararlarına göre siyasi kimlik taşıyan bir kişinin mevcut yahut geçmişteki durumunun topluma aktarılması ve eleştirilmesinde kamu yararı bulunmakla birlikte söz konusu kişinin fiziki özellikleriyle alay edilmesi

kişilik haklarının ihlali sonucunu doğurur.

DANIŞTAY KARARLARINDA KİTLE İLETİŞİM ÖZGÜRLÜĞÜ

Danıştay, Türk yargı sisteminde idari yargı yolundaki yüksek mahkemedir. Kitle iletişim özgürlüğü bakımından Danıştay içtihatları incelendiğinde daha ziyade bir radyo veya televizyon kuruluşunun ilgili kanunda yer alan yayın hizmet ilkelerini ihlal etmesi sebebiyle Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) tarafından o kuruluşa uyarma, para cezası, yayın durdurma gibi bir yaptırım uygulanması üzerine ilgili yayın kuruluşunun RTÜK'ün bu işleminin iptali için idari yargıda açtığı davaların temyizi sonucu verilen kararlar karşımıza çıkmaktadır. Danıştayın kitle iletişim özgürlüğü, diğer bir deyişle düşüncelerin kitle iletişim araçlarıyla açıklanması konusunda genellikle AİHM'nin, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 10. maddesinde düzenlenen ifade özgürlüğüne ilişkin içtihatlarını dikkate alarak karar verdiği söylenebilir. Danıştayın bir kararına göre: "Düşünce özgürlüğü, düşüncelerin özgürce açıklanması yanında bunların yasal düzenlemeler çerçevesinde yayılması ve öğrenilmesi özgürlüğünü de içerdiğinden, basın özgürlüğü, düşünce ve kanaat özgürlüğünü tamamlayan ve onun kullanılmasını sağlayan nitelikte bir özgürlük olarak ... yerini almaktadır." Danıştay çeşitli mevzuat hükümlerinde yer alan, çocukların ve gençlerin fiziksel ve ahlaki gelişmelerini olumsuz etkileyebilecek yayınlar bakımından birtakım kısıtlama öngören düzenlemeler sebebiyle açılan davalarda kategorik olarak sınırsız özgürlük veya mutlak sınırlama yetkisi anlamına gelecek tutumlardan kaçınmış, durumun gerektirdiği ölçüde sınırları belirlenmiş kısıtlayıcı düzenleme ve uygulamalara cevaz vermiştir. Bu bağlamda çocuk ve gençlerin alkol ve diğer kötü alışkanlıklardan, müstehcen yayınların muhtemel olumsuz etkilerinden korumaya yönelik kuralların, yayınlarda sansüre yol açmayacak şekilde, amaca elverişli ve ölçülü biçimde uygulanmasının önünü açmıştır. Danıştay, klasik basın özgürlüğü konusunda AİHM içtihatları ile uyumlu bir şekilde özgürlük alanını geniş tutarken görsel ve işitsel basın diye nitelendirdiği radyo ve televizyon yayınları bakımından kitle iletişim özgürlüğü konusunda daha temkinli bir görünüm ortaya koymaktadır. Esasen klasik ifade (söz) ve basın özgürlüğü ile görsel-işitsel iletişim özgürlüğü arasında hem kullanılan araçların doğası hem de etki bakımından bir farklılık bulunduğu konusunda geçmişten beri süregelen bir yaklaşım bulunmaktadır. AİHS de radyo ve televizyon işletmelerinin klasik ifade hürriyetinden farklı olarak bir izin rejimine tabi tutulmasına ruhsat tanımaktadır. Danıştay bu konudaki bakış açısını, bir kararında şu cümlelerle ortaya koymuştur: "... görsel ve işitsel basının sahip olduğu toplumu etkileme gücünün büyüklüğü, kamu yararının korunması yönünde birtakım yasaklar da içeren kurallar konulmasını; söz konusu gücün kötüye kullanılmasının engellenmesini zorunlu kılmaktadır. Klasik kitle iletişim özgürlüğü teorisine göre, bir ifadenin yayın öncesinde idari mercilerce denetlenmesi, fikirlerin serbestçe dolaşımını değil ancak iktidar tarafından izin verilen bir düşünce ve ifade alanının ortaya çıkması sonucunu doğurur. Bu durum sansür anlamına geleceğinden anayasa ile de yasaklanmıştır. Kural olarak duygu, düşünce, bilgi ve haberlerin yüz yüze ya da kitle iletişim araçları vasıtasıyla iletilmesi önleyici değil, bastırıcı (düzeltici) denetim usulüne tabidir. Diğer bir deyişle ifade, yayın öncesinde kontrol edilip bunun açıklanması için izin alınmaz. Ancak açıklama sebebiyle suç oluşturma veya zarar meydana getirme gibi bir durum söz konusu ise yayın sonrasında buna ilişkin hukuki süreçlerin işletilmesi gündeme gelebilir. Fakat mevzuatta belirli durumlarda yürütme organına yayın yasağı getirme yetkisi tanıyan hükümlere rastlanabilmektedir. Danıştay kararlarında kişilik haklarının ihlali, insan onuruna ve özel hayatın gizliliğine saygılı olmama, kişi ya da kuruluşları eleştiri sınırları ötesinde küçük düşürücü, aşağılayıcı veya iftira niteliğinde ifadeler kullanma, masumiyet karinesinin ihlali, cevap ve düzeltme hakkına saygılı olunmaması gibi durumlarda yayın hizmeti ilkelerine aykırı davranıldığı iddiasıyla radyo televizyon kuruluşuna yaptırım uygulanması hâlinde karşımıza çıkmaktadır. Kitle iletişim özgürlüğü ile kişilik haklarının karşı karşıya geldiği durumlarda yayının hukuka uygunluğunun denetiminde Danıştayın da Yargıtayın bu hususta verdiği kararlarla uyumlu bir içtihat geliştirdiği söylenebilir.

ANAYASA MAHKEMESİ KARARLARINDA KİTLE İLETİŞİM ÖZGÜRLÜĞÜ

Kitle iletişim alanına ilişkin hükümler içeren bir kanunun iptal davası veya itiraz yoluyla Anayasaya uygunluk denetimi yapılması ya da kamu gücü tarafından örneğin basın özgürlüğünün ihlali anlamına gelecek bir müdahalede bulunulması durumunda, hakkı ihlal edilenlerce yapılacak bireysel başvurunun karara bağlanması da Anayasa Mahkemesince gerçekleştirilmektedir. Kurulduğu 1961 Anayasası döneminden itibaren kitle iletişimi, basın, düşüncüyü açıklama ve yayma özgürlüklerini ilgilendiren davalar Anayasa Mahkemesinin önüne gelmiştir. Yargıtay ve Danıştay gibi Anayasa Mahkemesi de önüne gelen davalarda kitle iletişim özgürlüğü konusunda basın özgürlüğü kavramını esas alan bir yaklaşımla tespitler yapmaktadır. Mahkemenin düşüncüyü açıklama ve yayma özgürlüğü ile bunun kitle iletişim araçları vasıtasıyla gerçekleştirilmesi hususundaki değerlendirmelerinde ana hatları ile; düşünce özgürlüğünün, düşüncelerin özgürce açıklanması yanında, bunların yayılması ve öğrenilmesi özgürlüğünü de içerdiği, basın hürriyetinin düşünce ve kanaat hürriyetini tamamlayan ve onun kullanılmasını sağlayan bir özgürlük olduğu, basın özgürlüğünün, yalnız bu alanda çalışanlar yönünden değil, herkes için geçerli ve yaşamsal bir özgürlük olduğu görüşlerine yer verilmiştir. Anayasa Mahkemesine göre "Basın özgürlüğü, haber alma, düşünce ve kanaatleri açıklama, yorumlama,

eleştirme ile bunlara ilişkin yayın ve dağıtım haklarını kapsar. Bireylerin bilgilenme hakkının sağlanabilmesi için devletin basılmış eserlerin dağıtımını konusunda gerekli önlemleri alması doğaldır.” AYM’ye göre ‘sansür edilemezlik’ basın hürriyetinin bir ögesidir ve Anayasada ‘sansür edilemezlik’ ten ayrıca söz edilmesi ona basın hürriyet kavramının dışında, bağımsız bir varlık kazandırmaz. Anayasa koyucu, yıllar boyunca ülke basınının sansür yüzünden çektiklerini de göz önünde bulundurarak, herhangi bir duraksamaya yer bırakmamak için ‘Basın hürdür.’ sözünden sonra ‘sansür edilemeyeceği’ni de açıklama yoluyla bir pekiştirmeye gitmeyi doğru bulmuştur.” Mahkeme, yayıncılıkta özel radyo ve televizyonların kurulmasına imkân veren değişiklikten sonra, bu alanda tekelleşmeye karşı değerlendirmelerini içeren kararlar da vermiştir. AYM, hak ihlali iddiasıyla yapılan bireysel başvuruların bazılarında kamuoyunda yoğun ilgi ile karşılanan kararlar vermiştir. Bunlardan biri Twitter kararı olarak bilinen Yaman Akdeniz ve diğerleri Başvurusudur. Ülkemizde milyonlarca kullanıcısı olan bir sosyal paylaşım sitesine erişimin engellenmesinin bu kişilerin demokratik toplumun temellerinden olan ifade özgürlüğünü sınırlayıcı etkisi dikkate alındığında, bu tür sınırlamaların hukuka uygunluğunun acilen denetlenmesi ve hukuka aykırılık tespiti hâlinde sınırlamanın hemen kaldırılması demokratik hukuk devleti ilkesinden kaynaklanan bir zorunluluktur... Sosyal medyada belli olay ve olgulara ilişkin olarak paylaşılan haber ve düşüncelerin zamanın geçmesiyle güncelliğini yitirip etki ve değerini kaybedebileceği açıktır. Bu durumda, bireysel başvuruya konu edilen ihlal iddiasının konusunu oluşturan ifade özgürlüğünün demokratik hukuk devletindeki önemi dikkate alındığında TİB tarafından twitter.com isimli internet sitesine erişimin engellenmesi yalnızca bu engellemeye dayanak gösterilen ve URL bazlı verilen kararların muhataplarını değil, twitter.com ağından yararlanan tüm kullanıcıların ifade özgürlüğüne yönelik ağır müdahale niteliğinde olduğu ve hukuki dayanağının olmaması nedeniyle başvuru sahiplerinin Anayasa’nın 26. maddesinde korunan ifade özgürlüğünün ihlal edildiğine karar verilmesi gerekir.”

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS)'nin öngördüğü denetim organı olan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM), yarım asrı aşan içtihat birikimi ve dinamik yorum anlayışı ile Sözleşmeyi yaşayan bir metin halinde korumaya çalışmakta ve âkit devletlere ortak bir insan hakları standardı oluşturma bakımından yol göstermektedir. Mahkeme, üye devletlerin ulusal yargılama makamlarının kararlarını değiştirmek, ortadan kaldırmak yetkisine sahip olmasa da bunların sözleşmeye uygunluğunu denetleyerek ihlâl halinde üye devleti tazminat ödemeye mahkûm edebilmektedir. Üye devletin, ihlâlin tekrarını önlemesi için gerekli her türlü tedbir alma yükümlülüğü vardır. AİHS'ni imzalaması ve AİHM'nin yargı yetkisini kabul etmesi sebebiyle Türkiye'nin de belirli kriterlere göre hareket etmesi zorunluluğu söz konusudur. AİHS, kitle iletişim özgürlüğünü açıkça düzenlememekle birlikte bu özgürlük Sözleşmenin 10. maddesinde düzenlenen ifade hürriyetinin ayrılmaz bir parçası olarak değerlendirilmektedir.

AİHS'DE KİTLE İLETİŞİM ÖZGÜRLÜĞÜNÜN GENEL ÇERÇEVESİ

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) çerçevesinde kitle iletişim özgürlüğü, tüm kitle iletişim araçlarını kapsayacak genişlikte bilgi alma ve verme hürriyetinin bir parçası olarak ele alınmakta ve bu alandaki koruma, ifade hürriyetinin düzenlendiği 10. madde ile sağlanmaktadır. Düzenlemenin ilk fıkrasında, ifade özgürlüğü konusunda ana prensip ortaya konulmakta ve bu özgürlük güvence altına alınmaktadır. İkinci fıkrada ise ifade özgürlüğüne karşı izin verilebilir müdahalelerin neler olduğu belirtilmektedir. Sözleşme metninin satır aralarında ve buna dayalı olarak AİHM içtihatlarında, ifade özgürlüğünün demokratik toplumun zorunlu temellerinden birini oluşturduğu vurgulanmakta ve toplumun ilerlemesi ve bireylerin kendilerine güvenleri için gerekli temel insan haklarından biri olduğu hatırlatılarak akit devletlerin bu özgürlüğü koruyacak tüm tedbirleri alması gerektiği ancak ifade özgürlüğünün sınırsız olmadığı, sözleşmeyle sağlanan hakkın bazı durumlarda sınırlandırılabilceği açıkça belirtilmektedir.

AİHM KARARLARINDA KİTLE İLETİŞİM ÖZGÜRLÜĞÜNÜN GÖRÜNÜMÜ

İfade özgürlüğünün kitle iletişim araçları ile kullanımından kaynaklanan genel sorunlar ve özellikle insan hakları ihlalleri, 1960'lı yıllardan itibaren Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin önüne gelmeye başlamıştır. Mahkeme içtihatlarında, ifade özgürlüğünün Sözleşmenin düzenlediği haklar kataloğu içindeki özel ve ağırlıklı konumunun yanı sıra kitle iletişim araçlarının yahut yaygın ve kısa adıyla medyanın demokratik bir toplumda üstlendiği role ve öneme de sıkça vurgu yapılmaktadır. Basın özgürlüğü AİHM, 10. maddede ele alınan özgürlüklerin kullanılmasında bakımından basına özel statü tanıyan bir dizi ilke ve kuralı ortaya çıkaran kapsamlı bir içtihat hukuku geliştirmiştir. AİHM'nin çeşitli kararlarında şu değerlendirmede bulunulmuştur: "İfade özgürlüğünü düzenleyen Madde 10, sadece, ifade edilen düşüncelerin ve bilginin esasını değil, ama aynı zamanda bunların iletilmiş olduğu biçimleri de kapsar." Mahkemeye göre, bilginin yayılma yollarına/araçlarına getirilen herhangi bir kayıtlama, kaçınılmaz olarak bilgiyi alma ve ifade etme hakkına da bir müdahale teşkil eder. 2001 tarihli Association Ekin/Fransa kararında Mahkeme, Sözleşmenin 10. maddesiyle tanınan hakların "sınır tanımayan" bir değere sahip olduğunu teyit etmiştir. Mahkemeye göre, özellikle yabancı kaynaklı yayınları düzenleyen bir düzenlemenin bulunması, "doğrudan Sözleşmenin 10. maddesinin 1. fıkrası ile tam bir tezat oluşturur." AİHM'nin muhtelif kararlarına göre basının görevi kamu yararını ilgilendiren başka alanlarda olduğu gibi, siyasi konularda da bilgi ve fikirleri açıklamaktır. Sadece basının bu tür bilgi ve fikirleri açıklama görevi yoktur; halkın da bunlara ulaşma hakkı vardır. Bilgi ve fikirleri açıklama özgürlüğü, bilgi ve fikirlere ulaşma özgürlüğü ile birbirini bütünlükler. Bu, basılı medyanın yanı sıra radyo-televizyon türü medya için de geçerlidir. Devlet, Sözleşmenin 10. maddesi uyarınca, üçüncü kişilere verilen bilgi, haber ve fikirlerin bunlara ulaşmak isteyenlere iletilmesini engellemeye yükümlülüğü altındadır. Mahkemeye göre basın, siyasî hayatta vazgeçilmez bir "bekçi köpeği" (watchdog) rolü oynamakta ve kamuoyunun politika arenasında tartışılan konular ile kamu yararına olan diğer konularla ilgili haber almasını sağlamaktadır. Lingens/Avusturya davasında, gazeteci olan başvurusunun mahkûmiyetinin gerekçeleri açısından, daha önce de ortaya konulan (ifade özgürlüğünün demokratik toplumun kurucu unsuru olduğu, sadece lehteki düşüncelerin değil, sarsıcı ve şoke edici fikirler için de bu özgürlüğün geçerli olduğu, çoğulculuk, hoşgörü ve açık fikirliliğin bunu gerektirdiği vb) ilkeleri hatırlattıktan sonra AİHM, basın söz konusu olduğunda bu ilkelerin özel bir önem taşıdığını vurgulamıştır. Mahkeme, Sürek ve Özdemir/Türkiye Kararında şu değerlendirmeyi yapmıştır: "Basının, şiddet tehdidi karşısında milli güvenlik veya ülke bütünlüğünün korunması veya asayişsizlik

veya suçun engellenmesi amacıyla konmuş olan sınırlamaları aşmaması kaydıyla bölücü olanlar da dâhil olmak üzere, siyasi hususlarda görüş ve bilgi vermesi bir zorunluluktur. Basının, anılan bilgileri ve fikirleri bildirme zorunluluğunun yanı sıra, halkın da bunları almaya hakkı vardır. Basın özgürlüğü, kamuoyuna siyasi liderlerin fikir ve tutumlarının keşfedilmesi ve bunlara ilişkin bir kanaat oluşturulması için en iyi araçlardan birini sağlamaktadır.” 1999’daki Ukrayna Başkanlık seçimleri öncesinde Ukrayna Medya Grubu’nun yayımladığı günlük gazetede birer gün ara ile iki siyasi parti liderini eleştiren yazıların yer alması üzerine her iki lider açtıkları davalar sonucunda, yazdıklarının doğruluğunu kanıtlayamayan yayıncıyı tazminat ödemeye ve tekzip yazılarını yayımlamaya mahkûm ettirmişlerdir. AİHM, önüne gelen davada Ukrayna mahkemelerinin olgular ile kanaatler arasındaki ayrıma dikkat etmediğini, yorum içeren politik eleştirilerin, kanıtlanmasız değer yargıları olduğunu belirterek seçim dönemlerinde basın tarafından politik tartışmaların yansıtılıp kamuoyuna aktarılması bakımından amaçlanan toplumsal yarar ile başvuranın mahkûm edilmesi arasında uyum bulunmadığı değerlendirmesini yapmıştır. Gazetecilerin kaynakları da 10’uncu madde çerçevesinde korunmaktadır. 1996 tarihli Goodwin/Birleşik Krallık davasında, haber kaynağını açıklamayı emreden tedbir kararına uymayan, bu nedenle mahkemeye saygısızlıktan mahkûm edilen gazetecinin ifade özgürlüğünün ihlâl edildiğine karar verilmiştir. AİHM, gazetede, bir bakanın vergi kaçırdığının ortaya çıktığını iddia eden gazeteci Robert Roemen ve avukatı Anne-Maria Schmit’in başvuru olduğu davada, gazetecinin haber kaynağının belirlenmesini sağlamak üzere gazetecinin ev ve işyerinin aranmasının da sözleşmede güvence altına alınan ifade özgürlüğünü ihlâl ettiğini kaydederek, somut olaydaki çıkar dengesinin demokratik bir toplumda basın özgürlüğünün korunması lehine ağır basmasını göz önüne almak gerektiğini hatırlatmıştır. Radyo ve televizyon özgürlüğü Mahkemenin 10’uncu madde çerçevesinde incelediği şikâyetlerden bazıları, radyo ve televizyon yayınlarına ilişkindir. Sözleşmenin 10/1’inci maddesinin son cümlesi üye devletlere radyo-TV ve sinema işletmelerini izin rejimine tâbi tutma olanağı tanımıştır. Bu hükmün sebebi, söz konusu kitle iletişim araçlarının yazılı basından daha fazla teknik imkânlar gerektirmesi ve yarattığı etkinin farklı ve önemli olmasıdır. Komisyon ve Mahkeme ilk olarak radyo-televizyon yayınlarında devletin tekel hakkı olup olmadığını, daha sonra da yapılan yayınlara müdahalenin 10’uncu madde çerçevesinde haklı sayılıp sayılmadığını incelemiştir. Komisyon ve Mahkeme konuya ilişkin kararlarında özel radyo televizyon istasyonları kurulmasını kabul etmekte, kamu otoritelerinin ruhsat verme yetkisinin, ancak teknik gerekçelerle kullanılmasını uygun görmektedir. Informationsverein Lentia ve Diğerleri/Avusturya ile Radio ABC/Avusturya davalarında, AİHM, radyo yayıncılığı üzerinde devlet tekeli bulunmasının, çoğulculuk ve fikirlerin serbestçe yayılması konusunda çok büyük bir olumsuz etki yarattığını belirterek, bu davalarda Avusturya Devleti’nin Sözleşmenin 10uncu maddesini ihlâl ettiği sonucuna varmıştır. Buna ek olarak radyo yayıncılığı teknolojisindeki gelişmeler ve birçok yeni frekansın devreye girmesi sonucu, özel radyo istasyonlarına engelleme getirilmesinin sosyal gereklerle bağdaşmadığını ortaya koymuştur. Jersild/Danimarka davasına konu edilen olayda, bir televizyon program yapımcısı, 3 ırkçı gençle Danimarka’daki göçmen ve etnik gruplar hakkında bir görüşme yapmıştır. Gazetecinin kendi yorumunu katmamasına rağmen ulusal mahkemelerce suçlu bulunmasını da eleştiren AİHM, özetle şu hususları vurgulamıştır. Program tümüyle ele alındığında, bunun ırkçı görüş ve düşünceleri yayma amacıyla yapılmadığı bütün açıklığıyla anlaşılmaktadır. Mahkemeye göre, başvuran kendi düşüncelerini açıklamamış, televizyon muhabiri olarak başkalarının düşüncelerinin yayılmasına aracılık yapmıştır. Görev ve sorumluluk açısından, görsel-işitsel medyanın yazılı medyaya oranla çok daha güçlü bir etkiye sahip olduğunda kuşku yoktur. Basının yerine geçerek gazetecinin hangi özet tekniğini kullanacağını söylemek, ne Divan’a ne de ulusal yargı organlarına düşer. Röportaja dayalı haberler, yönlendirilsin ya da yönlendirilmesin, basının bekçi köpeği görevini gereği gibi yapabilmesi için en önemli bir araçtır. Bir gazetecinin başkalarıyla yaptığı söyleşi sırasında kullandığı ifadeleri yaymaya yardım ettiği için cezalandırılması, kamuoyunun ilgisini çeken konuların tartışılması önünde ciddi bir engel oluşturacağından, çok önemli ve geçerli nedenler olmadıkça bu yola başvurulmamalıdır. Konusunu Türkiye’den yapılan bir başvurunun oluşturduğu bir AİHM kararında, Özgür Radyo’nun yayınlarının durdurulmasına neden olan programların yolsuzluk, silahlı kuvvetlerin terörle mücadelesi ve devlet-mafya ilişkileri üzerine olduğu ve bu konuların toplumsal düzeyde geniş biçimde tartışıldığı not edilerek, basın-yayın organlarının bu tartışmanın dışında kalmasının ‘normal olmayacağı’ vurgulanmıştır. Mahkeme, Özgür Radyo’nun yayınlarında geçen konuların daha önce kamuoyuna mal olduğunu, bu yayınların bir kısmının zaten, gazetelerde yer verilen haberlerin okunmasıyla, yorumsuz olarak yansıttığını hatırlatmıştır. Mahkeme, suça gerekçe gösterilen programların içeriği ve bu programların yayımlandığı sürece değinerek, bunların herkesin merak ettiği, medyada geniş ölçüde tartışma yaratan konular olduğunu ve bu yayınların demokratik bir toplumda medyaya atfedilen "denetçi" rolüyle tamamen uygun düşüğünü belirtmiştir. Ayrıca programlardaki bazı kesitlerin düşmanlığı çağırabilecek ifadelerden oluştuğunu, ancak bunların şiddeti özendirmediği gibi, silahlı direniş veya isyan çağırısı yapmadığını vurgulayan Mahkeme, müdahaleyi "orantısız ve demokratik toplumda gereksiz" bulmuştur. İnternet özgürlüğü İnternet olgusunun nispeten yeni olması, internete erişim hakkı ve erişim yasakları, internet ortamındaki yayınlardan dolayı sorum

luluk gibi konulara ilişkin AİHM içtihadının görece sınırlı sayıda olması sonucunu doğurmakla birlikte bir perspektif oluşturacak kadar karar bulunmaktadır. AİHM, internetin hem kolay erişilebilme hem de büyük miktarda veriyi saklama ve yayma kabiliyeti bakımından kamunun haber ve bilgiye ulaşabilmesinde büyük rahatlık ve imkân sağladığına dikkat çekmiştir. Mahkemeye göre ifade özgürlüğünün bir parçası olarak internette arşiv oluşturulması, sözleşmenin 10. maddesi kapsamında değerlendirilmelidir. AİHM'nin internet özgürlüğü konusunda verdiği kararlardan iki tanesi Türkiye'ye karşı yapılmış başvurular sonucunda çıkmıştır. 5651 sayılı kanuna göre bir mahkeme, içeriğinde bir suç işlendiğine dair yeterli şüphe bulunması halinde, internette yayımlanan bir içeriğe erişimin engellenmesine karar verebilmektedir. Ancak ne başvuru Ahmet Yıldırım'ın sitesi ne Google Sites, erişim engelleme kararının konusunu oluşturan yargılamanın tarafıdır. 5651 sayılı kanunda yer sağlayıcıya (Google Sites'a), erişimi toptan engellemeyi mümkün kılan bir hüküm bulunmamaktadır. AİHM, yasanın hukuken öngörülebilir olma şartını karşılamadığından 10. Maddenin ihlal edildiğine hükmetmiştir. Türkiye'ye karşı verilen diğer bir kararda yaygın kullanılan video paylaşım sitesi Youtube'a Türkiye'den erişimin engellenmesi üzerine biri avukat ikisi akademisyen olan üç hukukçu, kullanıcı olarak ifade özgürlüklerinin ihlal edildiği iddiasıyla AİHM'e başvurmuştur. Mahkeme Ahmet Yıldırım kararında olduğu gibi 5651 sayılı kanunun ilgili hükmünün kanunilik kriterini karşılamadığı gerekçesiyle ihlal kararı vermiştir. İnternette okur yorumları sebebiyle yayıncı şirketin sorumluluğuna dair Delfi/Estonya kararı, aşırı nitelikte ve mahkeme tarafından "nefret söylemi" olarak nitelendirilen yorumların, ticari ve profesyonel şekilde yönetilen ve internet faaliyetinden gelir elde eden portalın yayımladığı haberin altına tepki mahiyetinde yazıldığını, Delfi AS'nin bu yorumların gecikmeden kaldırmak için attığı adımların yetersiz olduğunu ve ülkenin en büyük haber portalı için 320 Euro cezanın kesinlikle aşırı bir miktar olmadığını belirten AİHM, ifade özgürlüğü üzerindeki kısıtlamaların haklı ve orantılı olduğundan Sözleşme'nin 10. maddesinin ihlal edilmediğine karar vermiştir.

Bu ünite de basın faaliyetlerinin hukuki rejimini düzenleyen mevzuat içinde özellikle Basın Kanunu çerçevesinde temel kavramlar, kurallar, yükümlülükler gibi belli başlı konulara ana hatları ile yer verilecektir.

TÜRKİYE'DE BASIN HUKUKUNUN GELİŞİMİ VE POZİTİF TEMELLERİ

Basın hukuku terimiyle, basın yayın faaliyetlerini, özellikle basın özgürlüğünü düzenleyen ve sınırlarını tayin eden hukuk kurallarının bütünü kastedilir. İktidar sahiplerince hoşla gitmeyen, yasaklanan, sansüre tabi tutulan kitapları yayımlayanlara zaman zaman idama varan ağır cezalar uygulandığı, basın yayın tarihini ele alan kaynaklar tarafından nakledilmektedir. Eski komünist, faşist ve nasyonal sosyalist rejimlerde basın yayın faaliyetleri ya bizzat yönetim ve hâkim parti tarafından ya da onların akredite ettiği kişilerce sadece düzenin propagandası amacıyla gerçekleştirilmiştir. Genel düzenleyici işlemlerle basın yayın faaliyetlerinin bir kurala bağlanmasının tarihi, matbaanın icadı ile karşılaştırıldığında çok eski değildir. Tanzimat Dönemi ile birlikte Osmanlı Devleti kendi ülkesindeki basın faaliyetlerini bir düzene sokma ihtiyacı duymuş ve bir dizi düzenlemeyi peyderpey yürürlüğe koymuştur. Bu düzenlemeler arasında 1857 tarihli Matbaa Nizamnamesi, ("Kitap Tab'ı Hakkında Nizâmnâme" başlığını taşıyan) 1857 Te'lif Nizamnamesi, 1858 Ceza Kanunnamesi'ndeki düzenlemeler, 1864 Matbuat Nizamnamesi ve 1867 tarihli Kararname-i Ali sayılabilir. Osmanlı Devleti'nde doğrudan gazetecilik faaliyetlerini konu edinen ilk düzenleyici işlem ise 1864 tarihli "Matbuat Nizamnamesi"dir. 1876 tarihli Kanun-i Esasi'de matbuatın kanun dairesinde serbest olduğu yolunda bir hüküm vardı ancak II. Meşrutiyet'e kadar uygulanma imkânı bulamamıştır. 1909 yılında Kanun-i Esasi'de yapılan köklü değişikliklerden biri de basın hukukunu ilgilendirmekteydi. Buna göre, basının kanun dairesinde serbest olduğunu belirten 12. maddeye, basın öncesinde denetime ve kontrole tabi tutulmayı engelleyen ek bir cümle getirilmek suretiyle sansür yasaklanmıştır. Aynı yıl 1909 tarihli "Matbuat Kanunu" çıkarılarak süreli yayınlarda önceden izin alma yerine beyanname verme sistemi kabul edilmiştir. Cumhuriyetin ilanından sonraki ilk anayasa olan 1924 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu, "Matbuat, kanun dairesinde serbesttir ve neşredilmeden evvel teftiş ve muayeneye tabi değildir" hükmünü içeren 77. maddesi ile 1909 tarihli değişiklikteki düzenlemeyi tekrar etmiştir. Fakat bu dönemde çıkarılan 1925 tarihli Takrir-i Sükûn Kanunu ile yürütme organına ülkenin sosyal düzenine aykırı görülen yayınları men etme yetkisi verilmiştir. Cumhuriyet döneminde çıkarılan ilk basın kanunu ise 1931 tarihli Matbuat Kanunu'dur. Kanunun ilk şeklinde gazete çıkarmak için mülki amire beyanname vermek yeterli iken 1938'de yapılan değişiklik ile hem ruhsatname sistemine geçilmiş hem de para depo etme şartı getirilmiştir. 1931 tarihli Matbuat Kanunu'nun yerini 1950 yılında kabul edilen 5680 sayılı Basın Kanunu almıştır. Liberal basın özgürlüğü anlayışının genel ilkelerine önemli ölçüde yer veren bu Kanun, süreli yayınlarda izin sistemi yerine beyanname verilmesi usulünü benimsemesi, idareye tanınan yetkileri sınırlaması ve yayın yasaklarını asgariye indirmesi gibi özgürlükçü olarak nitelendirilen özellikler taşımaktaydı. 5680 sayılı Basın Kanunu 1950'den 2004 yılına kadar yürürlükte kalmış ve yerini 2004'te kabul edilen ve halen yürürlükte bulunan 5187 sayılı Basın Kanunu'na bırakmıştır.

BASIN KANUNU'NDA TANIMLAR VE SÜJELER

5187 Sayılı Basın Kanunu, 26.6.2004 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Basılmış eserlerin basımı ve yayımı konusunda Türkiye'de bugün bu Kanun uygulanmaktadır. Kanun, 1. maddesinde amacını, "basın özgürlüğünü ve bu özgürlüğün kullanımını düzenlemek" şeklinde ortaya koymuştur. Belirtmek gerekir ki Basın Kanunu, her türlü kitle iletişim faaliyetini değil, sadece basılmış eserlerin basımı ve yayımını kapsamaktadır. Kanun, 2. maddesinde belli başlı kavramların tanımlarına yer vermiştir. Kanunun uygulanmasında basılmış eser, "yayımlanmak üzere her türlü basın araçları ile basılan veya diğer araçlarla çoğaltılan yazı, resim ve benzeri eserler ile haber ajansı yayınlarını" ifade etmektedir. Bu kanun hükümlerine tabi basılmış eser sayılabilmesi için bir eser, maddi bir varlığa ve fikrî (düşünsel) bir içeriğe sahip olmalı ve çoğaltılmalıdır. Bunlar basılmış eserin objektif unsurlarını oluşturur. Sübjektif unsur ise yayımlamak amacı oluşturur. Dolayısıyla saklamak veya bulundurmamak gayesiyle bastırılan eserler Basın Kanunu'na tabi değildir. Basın Kanunu, "Tanımlar" başlıklı 2. maddesinde kanunun uygulanmasında karşılaşılabilecek bazı kişi ya da sùjeleri de tarif etmektedir. Bu kişiler arasında eser sahibi, yayımcı, basımcı, tüzel kişi temsilcisi gibi aktörler bulunmaktadır. Basın Kanunu, kapsamına giren yayınları süreli yayınlara ve süresiz yayınlara olmak üzere iki kategori şeklinde tasnif etmiştir. Süreli yayınlara, belli aralıklarla yayımlanan gazete, dergi

gibi basılmış eserler ile haber ajansları yayınlarını; Süresiz yayınlar ise belli aralıklarla yayımlanmayan kitap, armağan gibi basılmış eserleri ifade eder. Kanun, süreli yayınları yayımlandıkları yer ve yayın periyodu sıklığına göre sınıflandırmıştır. Kanundaki tanıma göre yayın türü, süreli yayınların yaygın, bölgesel ve yerel yayın türlerinden hangisinin kapsamında olduğunu belirtir. Buna göre; Yaygın süreli yayın: Tek bir basın-yayın kuruluşu tarafından aynı isimle basılan ve her coğrafi bölgede en az bir ilde olmak üzere, ülkenin en az yüzde yetmişinde yayımlanan süreli yayın ile haber ajanslarının yayınlarını, Bölgesel süreli yayın: Tek bir basın-yayın kuruluşu tarafından basılan ve en az üç komşu ilde veya en az bir coğrafi bölgede yayımlanan süreli yayını, Yerel süreli yayın: Tek bir yerleşim biriminde yayımlanan süreli yayınlar ile haftada bir veya daha uzun aralıklarla yayımlanan yaygın ve bölgesel yayınları ifade eder. Süreli yayınların bu şekilde kategorize edilmesi, uygulanacak yaptırımların, yayının türüne göre belirlenmesi ve daha adil bir müeyyide tatbik edilmesi amacına da hizmet eder. Basın Kanunu, gerçek ve tüzel kişilerin yanı sıra kamu kurum ve kuruluşlarının da süreli yayın sahibi olabilmelerine kanun müsaade etmiştir. Kanunun uygulanması bakımından önemli sùjelerden biri de sorumlu müdürdür. 5. madde uyarınca her süreli yayının bir sorumlu müdürü bulunur. Sorumlu müdür, süreli yayını yöneten ve eser sahibinin belli olmaması veya yargılanamaması gibi hallerde bu tür yayınlardan sorumlu olan kişidir. Keza cevap ve düzeltme hakkının kullanılmasında da sorumlu müdür muhatap alınır.

BASININ İDARİ DÜZENİNE İLİŞKİN YÜKÜMLÜLÜKLER

Basım ve yayım faaliyetinde bulunacak olanların uymaları gereken yükümlükler ve yerine getirmeleri icap eden şartlar, idareye bu konuda verilen görev ve yetkiler, bir bütün halinde basının idari düzenine ilişkin kuralları oluşturur. Basın Kanunu, kapsadığı alanda faaliyet gösterecek olan kimselerden belirli formaliteleri yerine getirmelerine yönelik bazı mükellefiyetler öngörmüş, bunların hiç ya da gereği gibi yerine getirilmemesine adli para cezası verileceğini kurala bağlamıştır. Bu yükümlülüklerin başlıcaları; zorunlu bilgileri gösterme, süreli yayınlarda beyanname verme, her tür yayın için cumhuriyet başsavcılığına iki nüsha teslim yükümlülüğüdür. Bu yükümlülükler yayının içeriğinden değil, basının idari düzeninden kaynaklanmaktadır. Çünkü bu mükellefiyetler bakımından basılmış eserin fikrî muhtevasının bir önemi yoktur. Basın Kanunu, “Zorunlu bilgiler” başlıklı 4. maddesinde basılmış eserlerde o esere ilişkin belirli bilgilere yer verilmesi mecburiyeti getirmiştir. Buna göre, her basılmış eserde, basıldığı yer ve tarih, basımcının ve varsa yayımcının adları, varsa ticarî unvanları ve işyeri adresleri gösterilir. Haber ajansı yayınları hariç her türlü süreli yayında, ayrıca yönetim yeri, sahibinin, varsa temsilcisinin, sorumlu müdürün adları ve yayının türü gösterilir. Bu maddeye göre basılmış eserlerde gösterilmesi öngörülen hususların gösterilmemesi veya gerçeğe aykırı olarak gösterilmesi halinde, süreli yayınlarda sorumlu müdür ve sorumlu müdürün bağlı olduğu yetkili, süresiz yayınlarda yayımcı ve adını ve adresini göstermeyen veya yanlış gösteren basımcı hakkında para cezası verilmesi öngörülmüştür. Basının idari düzenine ilişkin bir diğer yükümlülük, süreli yayın çıkaracak olanların beyanname vermesi mükellefiyetidir. Kanuna göre, süreli yayınların çıkarılması için, kaydedilmek üzere yönetim yerinin bulunduğu yer Cumhuriyet Başsavcılığına bir beyanname verilmesi yeterlidir. Beyannamenin ve eklerinin gerekli veya gerçek bilgileri içermemesi veya yayın sahibinin veya temsilcisinin veya sorumlu müdürün kanunda yazılı şartlara sahip olmaması halinde, Cumhuriyet Başsavcılığı beyannamenin verilmesinden itibaren iki hafta içinde eksikliğin giderilmesini veya gerçeğe aykırı bilgilerin düzeltilmesini yayın sahibinden ister. Bu istemin tebliği tarihinden itibaren iki hafta içerisinde yerine getirilmemesi halinde, Cumhuriyet Başsavcılığı yayımın durdurulmasını asliye ceza mahkemesinden talep eder. Mahkeme en geç iki hafta içinde karar verir. Mahkeme kararıyla durdurulan yayına, usulüne uygun beyanname vermeden veya değişiklikleri bildirmeden devam edilmesi halinde yayın sahibi, sorumlu müdür ve sorumlu müdürün bağlı olduğu yetkili hakkında para cezası verilmesi öngörülmüştür. Basın Kanunu'nun 10. maddesi basımcılar için teslim yükümlülüğü de öngörmüştür. Buna göre basımcı, bastığı her türlü yayının imzalı iki nüshasını, dağıtım veya yayımın yapıldığı gün, mahallin Cumhuriyet Başsavcılığına teslim etmekle yükümlüdür. Teslim yükümlülüğünü yerine getirmeyen basımcının adli para cezası ile cezalandırılacağı hüküm altına alınmıştır.

HUKUKİ VE CEZAİ SORUMLULUĞA İLİŞKİN ESASLAR

Basın Kanunu, kapsamına giren yayınlar sebebiyle suç oluşturan davranışlardan kaynaklanan ceza sorumluluğuna ve zarara yol açan fiillerden doğan hukuk (tazminat) sorumluluğuna ilişkin kurallara da yer vermiştir. Cezaî sorumluluk, Kanunun 11. maddesinde, hukukî sorumluluk ise 13. maddesinde düzenlenmiştir. Kanunun ceza sorumluluğunu düzenleyen hükmüne göre, basılmış eserler yoluyla işlenen suç yayım anında oluşur. Kural olarak süreli yayınlar ve süresiz yayınlar yoluyla işlenen suçlardan eser sahibi sorumludur. Basın Kanunu, hukukî sorumluluk konusunda, basılmış eserler yoluyla işlenen fiillerden doğan maddî ve manevî zararlardan dolayı süreli yayınlarda, eser sahibi ile yayın sahibi ve varsa temsilcisi, süresiz yayınlarda ise eser sahibi ile yayımcı, yayımcının belli olmaması halinde ise basımcı müştereken ve müteselsilen (birlikte ve zincirleme şekilde) sorumlu olduğunu belirtmiştir (m. 13).

BASIN KANUNUNDA DÜZENLENEN SUÇLAR

Basın Kanunu, basının idari düzenine ilişkin suçların yanı sıra yapılan yayının içeriğinden kaynaklanan bir kısım suçlara da yer vermiştir. Kanun, cinsel saldırı, cinayet ve intihar olayları hakkında, haber vermenin sınırlarını aşan ve okuyucuyu bu tür fiillere özendirilecek nitelikte olan yazı ve resim yayımlamayı da suç olarak düzenlemiş ve karşılığında adli para cezası öngörmüştür. Basın Kanunu'nun "Kimliğin açıklanmaması" başlığını taşıyan 21. maddesi, süreli yayınlarda belirli kanunlarda özellikle cinsel dokunulmazlığa karşı işlenmiş fiillerin mağdurlarının kimliklerini, Türk Medeni Kanununa göre evlenmeleri yasaklanmış olan kimseler arasındaki cinsel ilişkiyle ilgili haberlerde bu kişilerin ve suça sürüklenen çocukların kimliklerini açıklayacak ya da tanınmalarına yol açacak şekilde yayın yapanlar hakkında adli para cezasına hükmedileceğini düzenlemiştir. Basın Kanunu, basının idari düzenine karşı ve basılmış eserin içeriğinden kaynaklanan suçlardan başka, basılmış eserleri engelleme, tahrip ve bozma, süreli yayınların dağıtımını yapmama, süreli yayınlarda yayımlanmış içeriği kaynak göstermeksizin veya sahibinden izinsiz yeniden yayımlama gibi eylemleri de suç olarak düzenlemiştir. Basılmış eserin, işlenmiş bir suçun delili olduğu gerekçesiyle el koyma işlemine tabi tutulması mümkündür. Kural olarak bu el koyma cumhuriyet savcısı tarafından ve o eserin en fazla üç adedi hakkında gerçekleştirilebilir. Basın Kanunu, basılmış eserler yoluyla işlenmiş suçlar hakkında dava açılabilmesi için dava süreleri öngörmüştür. Basılmış eserler yoluyla işlenen veya bu Kanunda öngörülen diğer suçlarla ilgili ceza davalarının bir muhakeme şartı olarak, günlük süreli yayınlar yönünden dört ay, diğer basılmış eserler yönünden altı ay içinde açılması zorunludur.

BASIN HUKUKUNDA CEZA SORUMLULUĞU

Basın, düşünce ve ifade özgürlüğü içerisinde yer alan, haber ve bilgilere ulaşma, bu sayede düşünce ve kanaat sahibi olma ve bunu açıklama ve yaymaya olanak sağlayan bir araçtır. Günümüzde, basın araçları ile toplumu etkileme ve yönlendirme rolü ön plana çıkmaktadır. Basının görevi, tarafsız ve özgür olarak haber vermek, çeşitli düşünce ve ifadeler ile bilgileri kişilere ulaştırmak olmalıdır. Basının üzerine düşen bu görevi yerine getirebilmesi için öncelikle basın özgürlüğünün sağlanması gerekmektedir. Basın özgürlüğünün kötüye kullanılması hâlinde basın organlarının ceza sorumluluğu gündeme gelecektir. Basın özgürlüğü ile basının ceza sorumluluğu arasında hassas bir denge vardır. Hem basın özgürlüğü sağlanacak hem de basının kötüye kullanılmasına karşı önlemler alınacak, ceza sorumluluğu gündeme gelecektir. Ülkemizde basın özgürlüğünün kötüye kullanılmasını önlemek amacıyla başta Anayasa olmak üzere, Türk Ceza Kanunu, Basın Kanunu ve bazı özel kanunlarda düzenleme yapılmıştır.

BASIN VE BASIN ÖZGÜRLÜĞÜ KAVRAMI

Basın Kavramı Türk Dil Kurumu basını; "Gazete, dergi gibi belirli zamanlarda çıkan yazılı yayınların bütünü, matbuat" ve "Bu tür iş yerlerinde görevli kimselerin tümü" olarak tanımlamaktadır. İlk tanımda basın kavramı terimsel olarak basını tanımlamaktadır. İkinci tanımda ise, insan unsuru bakımından basın mensuplarını ifade etmektedir.

Basın Özgürlüğü Kavramı

Basın özgürlüğü, görüş ve düşüncelerin basın yayın yoluyla açıklayabilme ve yayabilme hakkı olarak tanımlanmaktadır. Bir başka tanımda ise, düşünce kanaatlerin serbest bir şekilde oluşması ve bu düşünce ve kanaatlerin basılması yoluyla iletilmesidir. Bilgi ve haberlerin basın yoluyla açıklanması özgürlüğü olarak ifade edilmektedir. Basın özgürlüğü, haber ve bilgilere ulaşma ve bunları yayma hakkı tanır. Aynı zamanda eleştirme hakkını içinde barındırır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde basın özgürlüğü ayrı bir hak olarak düzenlenmemiş olup ifade özgürlüğü başlığı altında incelenmektedir. Basın özgürlüğü Anayasa'nın Basın Hürriyeti başlıklı 28. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre; "Basın hürdür, sansür edilemez. Basımevi kurmak izin alma ve mali teminat yatırma şartına bağlanamaz. (Mülga ikinci fıkra: 3/10/2001-4709/10 md.) Devlet, basın ve haber alma hürriyetlerini sağlayacak tedbirleri alır. Basın hürriyetinin sınırlanmasında, Anayasanın 26 ve 27'nci maddeleri hükümleri uygulanır. Devletin iç ve dış güvenliğini, ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü tehdit eden veya suç işlemeye ya da ayaklanma veya isyana teşvik eder nitelikte olan veya Devlete ait gizli bilgilere ilişkin bulunan her türlü haber veya yazıyı, yazarlar veya bastırılanlar veya aynı amaçla, basanlar, başkasına verenler, bu suçlara ait Kanun hükümleri uyarınca sorumlu olurlar. Tedbir yolu ile dağıtım hâkim kararıyla; gecikmesinde sakınca bulunan hâllerde de kanunun açıkça yetkili kıldığı merciin emriyle önlenir. Dağıtımını önleyen yetkili merci, bu kararını en geç yirmi dört saat içinde yetkili hâkime bildirir. Yetkili hâkim bu kararı en geç kırk sekiz saat içinde onaylamazsa dağıtımını önleme kararı hükümsüz sayılır.

BASIN SUÇU KAVRAMI VE TÜRLERİ

Bir taraftan basının özgür bir şekilde görevini yerine getirmek, diğer taraftan basın özgürlüğünün kötüye kullanılmasını önlemek için birtakım yasal düzenlemeler yapılmıştır. Basın suçları kendine özgü nitelik ve özellikleri taşıdığı için ayrı bir kategori olarak düzenlenmiştir. Basının toplumu etkileme gücü göz önüne alındığında ayrı bir suç kategorisi oluşturulmuştur. Basın hukukuna ilişkin özel ceza sorumluluğu öngörülmüştür. Basın suçu, hukuka aykırı eylemin basılmış eser yoluyla gerçekleştirilmesidir. Basılmış eser, hukuka aykırı fiilin gerçekleştirilmesinde kullanılmalıdır. O hâlde basın suçu dediğimizde basılmış eserin varlığı aranmaktadır. Yayın olması basın suçlarının bir unsurunu oluşturmaktadır. Basın suçlarında basılmış eserin aranması diğer suçlar bakımından ayırım noktasını oluşturmaktadır. Bir hareket yalnızca basın yoluyla işlendiğinde cezalandırılıyorsa basın suçu olarak nitelendirilmektedir. Ancak bunun dışında kalan ve basın yoluyla işlenebilen bazı suçlara ise basın yoluyla işlenebilen suçlar denilmektedir.

Basın Suçunun Unsurları

Basın suçları, suçun genel unsurlarının yanında Kanun'da öngörülen unsurların varlığı hâlinde oluşur. Basın suçlarında basının araç olarak kullanılması söz konusudur. Böyle olunca, suçun genel unsurlarına bazı unsurların eklenmesi gerekir. Basın Kanunu'nda, suçun işlenme anı "yayın" olarak ifade edilmiştir. Yayın unsuru, basın suçunun oluşmasında önemli bir unsurdur. Basın suçu, basılmış bir eser

ile ortaya çıkmaktadır. Hâliyle eserde yer alan birtakım fikir ve düşünceler de suçun unsurunu oluşturmaktadır. O hâlde basın suçunun unsurları olarak suçun genel unsurları yanında basılmış bir eser, yayın ve yayının içerik unsurunu oluşturan fikrî içerik unsurudur. Basılmış eser Basılmış eser, Basın Kanunu'nda; "Yayımlanmak üzere her türlü basım araçları ile basılan veya diğer araçlarla çoğaltılan yazı, resim ve benzeri eserler ile haber ajansı yayınlarını..." şeklinde tanımlanmıştır. O hâlde basılmış eser:

- Yayımlanmak üzere hazırlanmış olma,
- Her türlü basım araçları ile basılan veya diğer araçlarla çoğaltılma,
- Yazı, resim ve benzeri eserler ile haber ajansı yayınları olmak üzere basılmış eserin üç özelliği vardır. Yayın Yayının nasıl gerçekleşeceği konusunda Kanun, "herhangi bir şekilde kamuya sunulma" şeklinde hüküm getirmiştir. 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 6/g maddesinde; "Basın ve yayın yolu ile deyiminden; her türlü yazılı, görsel, işitsel ve elektronik kitle iletişim aracıyla yapılan yayınlar" hükmü yer almaktadır. Bu hükme göre, internet yoluyla yapılan basın yayın yoluyla yapılmış sayılmaktadır. Dolayısıyla, internet yoluyla yapılan yayınlar da basın suçunun unsurunu oluşturmaktadır. Fikrî içerik unsuru Basın suçlarında cezalandırma nedeni olarak basılmış eserin fikrî içerik unsuru olduğu ileri sürülmektedir. Bir eserin basılması ve yayınlanması suretiyle bir suç oluşursa eserin fikrî içeriği sonucu olduğu kabul edilmektedir. Yani, eserdeki düşünceler sonucu suç oluşmaktadır. Basın Suçunun Türleri Basın suçları Kanun'da herhangi bir ayrıma tabi tutulmamıştır. Ancak, basın suçları basılmış eserin içeriğine ve basın düzenine karşı suçlar olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. Şimdi bu iki grubu sırasıyla inceleyelim. Basılmış eserin içeriğine ilişkin suçlar Basılmış eserin içeriğine göre suçlar kendi arasında dar anlamda basın suçları ve basın yoluyla işlenen suçlar olarak ikiye ayrılmaktadır. Dar anlamda basın suçları, basın araç olarak kullanılarak işlenen suçları ifade etmektedir. Bir kanun bir fiili sadece basın yoluyla işlendiğinde cezalandırıyor dar anlamda basın suçundan söz edilir. Basın yoluyla işlenen suçlarda, basılmış eserin içeriği önem taşımaktadır. Suçun basılmış eserin düşünsel içeriği ile işlenmiş olması gerekmektedir. Basın yoluyla işlenen suçların çoğu, genel olarak işlenen suçlardır, basın yoluyla işlenmiş olması ağırlaştırıcı neden olarak kabul edilmektedir. Basın düzenine karşı suçlar Basın düzenini, basılmış eserlere ilişkin şartların ve usullerin düzenlendiği, idarenin yetkilerinin yer aldığı gösteren kurallar olarak ifade edebiliriz. Basın düzeni, basın çalışanlarına yüklenen birtakım yükümlülükler ve sorumlulukları düzenlemektedir. Buna ek olarak idarenin basın düzenine ilişkin yetkileri yer almaktadır. Bir eserin yayınlanması, basımı birtakım aşamalardan sonra gerçekleşmektedir. Kanun bu aşamaları ve hangi aşamada kimin ne yapması gerektiğini düzenlemektedir. Kanunun öngördüğü bu kurallara uymamak basın düzenine karşı suç olarak kabul edilmektedir. Basın faaliyetinin yürütülmesi için konulan kurallara aykırı davranmak basın düzenine karşı suçlar arasında yer alır. Bu kurallara uymamak ceza gerektirmektedir. Basın düzenine karşı suçlar yayın öncesi ve yayın sonrası basın düzenine karşı suçlar olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Yayın öncesi basın düzenine karşı suçlar, isminden anlaşılacağı üzere, yayın öncesinde ortaya çıkan, yayın ile doğrudan ilgisi olmayan suçlardır. Yayın sonrası basın düzenine ilişkin suçlar ise yayından önce başlayan yayının yapılması ile oluşan suçlardır. Bu suçlarda da basılmış eserin içeriği suçun oluşması bakımından önem taşımamaktadır. Ancak, suçun oluşması için basılmış eserin varlığı gerekmektedir. Bu suç daha çok basılmış eserin içeriği dışındaki hususlarla ilgilidir. Eserin basımı, dağıtımı, afişi gibi birtakım yükümlülükler aykırı davranılması hâlinde suç oluşmaktadır.

BASIN HUKUKUNDA CEZA SORUMLULUĞU

Basın kanunu, sorumluluğu suçun ve yayının türüne göre farklı olarak düzenlemiştir. Basın suçlarına ilişkin sorumluluk dönemsel yayınlar ve dönemsel olmayan yayınlar bakımından farklı olarak düzenlenmiştir.

BASIN HUKUKUNDA HUKUKİ SORUMLULUK

GİRİŞ

Hukuk insanlar arası ilişkileri düzenleyen ve maddi bir yaptırıma bağlanmış toplumsal düzen kurallarıdır. Bu anlamda her bir birey bu kurallara uymakla yükümlü olup, uymadığı takdirde sorumluluğu doğacaktır. Hukuk kurallarına aykırı davranış bir suç teşkil ediyorsa cezai sorumluluk doğmaktadır. Buna karşın söz konusu eylem suç teşkil etmemekle birlikte üçüncü kişilere zarar verici nitelikte ise bu zararın giderilmesi anlamında hukuki sorumluluk doğmaktadır.

HAKSIZ FİİL

Haksız Fiil Kavram

Üçüncü kişilerin malvarlığı vücut bütünlüğü şeref ve haysiyet gibi her türlü değeri kanunen koruma altına alınmıştır. Her bir birey bir başkasının malı, canı, vücut bütünlüğü gibi kişilik değerlerine zarar vermemekle yükümlüdür. Üçüncü kişilerin malvarlığı vücut bütünlüğü ve kişilik değerlerine zarar veren eylemler özel hukukta haksız fiil olarak isimlendirilmektedir.

Haksız Fiilin Unsurları

Bir eylemin haksız fiil olarak isimlendirilebilmesi için belli şartları haiz olması gerekmektedir. Bu şartlar şunlardır.

- Hukuka aykırı bir fiil bulunması gerekmektedir. Kişilerin mal ve şahıs varlıklarını doğrudan doğruya veya dolaylı olarak koruma amacı güden yazılı veya yazılı olmayan emredici davranış kurallarının ihlaline, hukuka aykırılık denir. Ancak hukuka aykırılığın varlığından bahsedebilmek için bir hakkı koruyan normun varlığı yeterli değildir. Ayrıca bir hukuka uygunluk sebebi de mevcut olmamalıdır. Hukuka uygunluk sebepleri şu şekilde sıralanabilir; Kanunun verdiği yetki; Zarar görenin rızası, Üstün nitelikte özel yarar; Üstün nitelikte kamusal yarar, Haklı savunma (meşru müdafaa); Zorunluluk hali (ıztırap hali).
- Haksız fiilin bir diğer şartı söz konusu hukuka aykırı eylem sebebiyle bir zarar doğmuş olmalıdır.
- Bir eylemin haksız fiil teşkil edebilmesi için aranan diğer şart, bu eylem sebebiyle maddi veya manevi bir zararın doğmuş olmasıdır. Maddi zarar malvarlığında meydana gelen azalma olarak ifade edilebilir. Manevi zarar ise şahıs varlığında meydana gelen eksilmedir. Örneğin kişinin şerefi haysiyeti, özel hayatı veya sırlarına dönük bir saldırı sebebiyle duyduğu elem, ıztırap ve acı manevi zarar olarak nitelendirilir.
- Zarar sonucu ile hukuka aykırı eylem arasında bir nedensellik bağı bulunmalıdır.
- Son olarak eylemin faili kusurlu hareket etmiş olmalıdır. Kusur kast ve ihmal şeklinde ikiye ayrılmaktadır. Kast gerçekleştirilen eylemin sonunun bilinmesi ve istenmesi halinde söz konusu olur. İhmalde ise fail gerçekleşen sonucu istememesine rağmen gerekli özeni göstermemiş ve özen yükümlülüğüne aykırı davranmıştır.

Haksız Fiilin Hukuki Sonucu

Haksız fiile bağlanan en temel sonuç haksız fiil neticesinde ortaya çıkan zararın zarar veren tarafından tazmin edilmesidir. Diğer bir deyişle üçüncü bir kişinin malvarlığına vücut bütünlüğüne şerefine haysiyetine saldıran kimse, ortaya çıkan maddi ve manevi zararı gidermekle yükümlüdür. **BASIN YOLUYLA GERÇEKLEŞTİRİLEN HAKSIZ FİİLLER**

Haksız fiiller değişik şekillerde işlenebilmekte ve değişik araçlar kullanılabilir. Bu anlamda haksız fiilin konusu da yani zarar verdiği değer de değişkenlik gösterebilmektedir. Konu basın üzerinden ele alındığında, basın yoluyla gerçekleşecek saldırıların daha ziyade kişinin onuru, ismi, resmi, sırları, özel hayatı gibi duygusal değerlerine yönelik olduğu görülecektir.

KİŞİLİK HAKKI

Kişinin doğumla kazandığı, bağımsız varlığını ve bütünlüğünü oluşturan, hayat, beden ve ruh tamlığı, vicdan, din düşünce ve çalışma özgürlüğü, onuru, ismi, resmi, sırları aile bütünlüğü ve duygusal değerlerinin tümü kişilik hakkını oluşturur. Kişilik hakları içinde sayılan değerlere örnek olarak, kişinin şeref ve haysiyeti, kişinin adı, kişinin resmi ve sesi ve özel hayatı sayılabilir.

KİŞİLİK HAKKINA BASIN YOLUYLA GERÇEKLEŞEN SALDIRILAR BAKIMINDAN HUKUKA UYGUNLUK SEBEPLERİ

Basın yoluyla kişilik hakkına gerçekleşecek saldırılar bakımından iki hukuka uygunluk sebebi ön plana çıkmaktadır. Birincisi kişilik hakkı saldırı uğrayan kimsenin bu saldırıya rıza göstermesi olup diğeri ise söz konusu kişilik hakkının ihlalinde kamunun özel bir yararının bulunmasıdır.

Rıza

Kişilik hakkı saldırıya uğrayan kimse bakımından kişinin bu saldırıya rıza göstermesi eylemi hukuka uygun hale getirecektir. Ancak söz konusu rızanın belli şartları taşıması gerekmektedir.

Üstün Nitelikteki Kamusal Yarar

Basın hukuku yoluyla gerçekleştirilen eylemler ya da kişilik hakkına dönük saldırılar bakımından en sık karşılaşılan hukuka uygunluk sebebi “üstün nitelikte kamusal yarar”dır. Türk Borçlar Kanunu’nda (m. 63) daha üstün nitelikte bir kamu yararının varlığı halinde eylemin hukuka aykırı sayılmayacağı düzenlenmiştir.

Basının Uyması Gereken Kurallar

Gerçeklik Kişilik hakkına dönük bir saldırı teşkil eden yayının hukuka uygun olabilmesi için öncelikle aranan şart yayının gerçeğe uygun olmasıdır. Yayın gerçeğe uygun olduğunu ispatlama yükümlülüğü yayından sorumlu olan kişilere aittir. Yayının ya da haberin gerçek olması şartı ile kastedilen şey somut gerçeklik olmayıp, yayının yapıldığı tarihteki olayın dış dünyaya aksediş/beliriş biçimine uygunluktur.

Güncellik

Aktüel hiçbir değeri olmayan, bu anlamda toplumun ilgilenmediği bir olayı tekrar haber yapmak güncellik unsurundan daha doğrusu kamu yararı unsurundan mahrum olacaktır. Güncel olmayan bir yayın ise kamu yararı unsurundan yoksun olduğu için hukuka uygun sayılmayacaktır. Kamu yararı Bir haberin sunulmasını anlamlı kılan en önemli unsur konu ile ilgili bir kamu yararının bulunmasıdır. Bir yayının yapılmasında ya da haberin paylaşılmasında salt kişisel yarar ya da üçüncü şahısların menfaatlerinin varlığı yeterli değildir. Öz biçim dengesi-şekli uygunluk Söz konusu kriter aracın amaca uygunluğu şeklinde de ifade edilebilmektedir. Bu anlamda kamu yararına değil de şahsi kin ve intikam duygularının tatminine yarayan bir üslup kamu yararı amacına uygun düşmeyecektir.

BASIN ÖZGÜRLÜĞÜNÜN SINIRLARININ AŞILMASININ HUKUKİ SONUÇLARI

Kişilik hakkına bir saldırı gerçekleşmesi durumunda açılacak davalar ve hukuki imkanlar şu şekildedir.

Saldırının Önlenmesi Davası

Bu davada ileride gerçekleşecek bir saldırının önlenmesi, engellenmesi talep edilmektedir. Saldırının önlenmesi davasını diğer dava tiplerinden ayırt eden en önemli kıstas, bu davanın açılabilmesi açısından saldırı ihtimalinin varlığının yeterli oluşudur. Diğer bir söyleyişle, ortada bir saldırı bulunmama ile birlikte yakın bir gelecekte bir saldırının gerçekleşeceği konusunda güçlü bir ihtimal söz konusudur.

Saldırıya Son Verilmesi Davası

Saldırıya son verilmesi davası ise başlamış ve devam eden bir saldırının durdurulmasını amaçlamaktadır. Bu dava ile güdülen öncelikli amaç devam eden saldırının durdurulmasından ibarettir.

Saldırının Tespiti Davası

Saldırının tespiti davasında kişilik hakkı saldırıya uğrayan kimse kişilik hakkına dönük saldırının mahkeme eliyle tespitini talep etmektedir. Tespit davası açısından en önemli şart kanunda ifade edilen, saldırının etkilerinin devam ediyor olmasıdır.

Üçüncü Kişilere Bildirim ve Yayınlama

Yukarıda bahsi geçen davalarla birlikte kanun koyucu bu davalara ilaveten kişilik hakkı saldırıya uğrayan kimse için özel bir hukuki imkân öngörmüştür. Buna göre davacı bunlarla birlikte, düzeltmenin veya kararın üçüncü kişilere bildirilmesi ya da yayımlanması isteminde de bulunabilir. **Maddi ve**

Manevi Tazminat Davaları

Kişilik hakkı saldırıya uğrayan kimse bu saldırıdan ötürü maddi veya manevi bir zarara uğramışsa, saldırıda bulunan kişiden bu zararın tazminini isteyebilecektir. Bununla birlikte manevi tazminat talebi karşısında, kanun, hâkimi bu taleple bağlı kılmamış ve bu zararın başka yolla giderilmesine karar verme yetkisi tanımıştır. Buna göre hâkim, bu tazminatın ödenmesi yerine, diğer bir giderim biçimi kararlaştırabilir veya bunu tazminata ekleyebilir; özellikle saldırıyı kınayan bir karar verebilir ve bu kararın yayımlanmasına hükmedebilir.

Saldırıdan Elde Edilen Kazancın Vekaletsiz İşgörme Hükümlerine Göre İstenmesi

Saldırıda bulunan kimse bu saldırı sebebiyle ayrıca bir menfaat elde etmişse, kişilik hakkı saldırıya uğrayan kimse bu menfaatin kendisine iadesini talep edebilir.

Basın Yoluyla Kişilik Haklarına Dönük Saldırılarda Hukuki Olarak Sorumlu Olan Kişiler

Basın Kanunu kişiliğe yapılacak saldırıdan ötürü sorumlu tutulacak çevreyi geniş tutarak birden fazla kişiyi hukuken sorumlu olduğunu ifade etmiştir. Basın Kanunu’nun 13. maddesi şu şekildedir: “Basılmış eserler yoluyla işlenen fiillerden doğan maddî ve manevî zararlardan dolayı süreli yayınlarda, eser sahibi ile yayın sahibi ve varsa temsilcisi, süresiz yayınlarda ise eser sahibi ile yayımcı, yayımcının belli olmaması halinde ise basımcı müştereken ve müteselsilen sorumludur.”

KAMU HİZMETİ YAYINCILIĞINDA TEMEL İLKELER

Genellikle bir kamu kuruluşu olarak örgütlenmiş yayın kurumunun toplumdaki herkesin eşit bir biçimde erişebildiği yayınlarında, haber verme, eğitime ve eğlendirme işlevlerine göre dengeli program türü dağılımı sunması ve politik konularda tarafsızlığı ve dengeliliği gözetmesidir. Medyanın demokratik rolüne ilişkin bu geleneksel liberal düşünce anlayışı, toplumsal yaşamın her alanında yaşanan - ekonomik, siyasi, teknolojik vb.- gelişmelere bağlı olarak kökünden sarsılmış değişimin tetiklediği yeni medya anlayışı kamu hizmeti yayıncılık anlayışının da yeniden biçimlenmesine yol açmıştır. Kamu hizmeti yayıncılığı konusunda ulusal ve uluslararası toplumda yaşanan gelişmelere bağlı olarak, indirgemeci, tekçi, iktidarı pekiştiren, belli bir ideolojinin yerleşmesine hizmet eden anlayış yerini; çok sesli, kamunun doğru ve gerçek bilgiye ulaşmasını amaç edinmiş, özgür yayıncılık anlayışına terk etmiştir. Yayıncılık denince aklımıza televizyon ve radyo gelmektedir. Kamu hizmeti yayıncılığı bu iki mecrada yürütülmektedir. Radyo yayıncılığı dünyada ilk kez 1920 yılında ABD’de başlamış, -diğer dünya ülkeleri ile kıyaslandığında çok kısa olarak ifade edilebilecek bir süre sonra- 1927 yılında ülkemizde düzenli radyo yayınları vatandaşlara ulaşmaya başlamıştır. Ülkemizde televizyon yayıncılığı ise radyo yayıncılığının aksine oldukça gecikmeli olarak hayata geçebilmiştir. İlk düzenli televizyon yayınları İngiltere’de 1936 yılında başlamış ülkemizde ise ancak 1968 yılında TRT ile hayatımıza girmiştir. Dünya’da kamu hizmeti yayıncılığı ilk olarak 1936 yılında İngiltere’de başlamıştır. BBC’nin kamu hizmeti yayıncılığı modelini temellendiren ve geliştiren kurumun ilk genel müdürü John Reith olmuştur. John Reith’in başlangıçta yalnızca BBC’nin yayın politikalarını belirlemek ve yönlendirmek için belirlediği ilkeler, daha sonraları farklı ülkelerde faaliyet gösteren birçok yayın organını etkilemiş ve şekillendirmiştir. Ortak ilkeler çerçevesinde modellendirilen kamu hizmeti yayıncılığı, böylece farklı ülkelerde faaliyet gösterecek de benzer şekilde program yapan yayın kuruluşlarının doğmasını sağlamıştır. Bu ilkeler şunlardır: Devlet Tekelinin Sürdürülmesi İlkesi Yayın yaşamında rekabeti dışlayan bu ilkenin dayandığı temel argüman şudur: İnsanlar genel mizaçları itibarıyla kolayı seven tembel canlılardır. Kamu yayıncılığı dışındaki yayınlarda toplumun genel ve ortak yararı gözetimeyecek, bireyler kendilerini geliştiren öğretici yayınlar yerine, kendilerini güldüren, dejenere eden yayınlara yönelecektir. Ticari yayınlarda gaye kârlılık olduğu için bu tür yayınların sayısı artacak ve bu durumun toplumun gelişiminde negatif yansımaları olacaktır. Kamu hizmeti yayıncılığı yapan kurum ne kadar başarılı ve faydalı yayınlar yaparsa yapsın izlenmeyecek ve kurum amacından uzaklaşacaktır. Bu yüzden yapılması gereken, yayın yapma yetkisinin yalnızca kamusal hizmet gayesi güden kişi ya da kurumlarca verilmesidir. Ülkemizde televizyon istasyonlarını kurma ve işletme hakkı TRT’ye verilmiş, Anayasa’daki amir hüküm ve 359 sayılı Kanun’un 35. maddesi ile özel girişim tarafından televizyon istasyonlarını kurma ve işletme imkânı tamamen yasaklanmıştır. 1982 Anayasası’nın 133. maddesi de, 1961 Anayasası’ndaki hukuki durumu korumuş ve TRT’nin tekeli 1982 Anayasası döneminde de devam etmiştir. Ancak, ülkedeki gelişmeler, özel yayıncılığın ülkemizde faaliyet göstermesi bakımından uygun zemini hazırlamıştır. Dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal, ABD gezisi sırasında konu ile ilgili olarak kendisine yöneltilen soruya, yurtdışında faaliyet gösteren bir kuruluş tarafından Türkiye’de Türkçe yayın yapılmasının yasak olmadığını belirtmiştir. Daha sonradan kanalın sahibi Uzan ailesi uydu üzerinden Türkiye’deki ikinci özel kanal olan Teleon’un test yayınlarına 1992 yılı itibarıyla başlamış, Star ve Teleon kanallarını bir müzik kanalı olan Kral TV’nin Türkiye’de yayına girmesi izlemiştir.

Yayıncılığın Ticari Çıkarlardan Uzak Tutulması İlkesi ve Buna Bağlı Olarak Yayınların Finansmanı
Televizyon ve radyo yayınları en büyük mali getiriye reklamlardan sağlamaktadır. Bununla birlikte kamu hizmeti yayıncısının yayın politikası gereği kamusal menfaatini ön planda tutması dolayısıyla toplum yararını hedeflemekten ziyade tüketimi özendirerek reklam yayınlarına, kural olarak, yer vermemesi gerekir.

Yayıncılığın Her Türü Otoriteden Uzak Tutulması İlkesi ve Buna Bağlı Olarak Kuruluşların Yapıları
Kamu hizmeti yayıncılığı, prensip itibarıyla, eşit, tarafsız ve dengeli bir yayın politikasını hedefler. Vatandaşın doğru bilgiye ulaşabilmesi ve düşüncelerini pekiştirmesi ancak ilkeli bir yayın modeli ile sağlanabilir.

Yayıncılığın Halkı Eğitmesi, Bilgilendirmesi ve Ulusal Unsurları Vurgulaması İlkesi ve Buna Bağlı Olarak Yayınların Program Profili

Yukarıda da ifade edildiği üzere kamusal televizyon yayıncılığı ilk kez İngiltere’de BBC kanalının

kurulması ile başlamıştır. Düzenli yayınlarla birlikte ulusal İngiliz kültürüne yapılan vurgular zamanla tartışılmaya başlanmış ve bu içerikte yapılan yayınların toplumsal yararı gerçekleştirmekten ziyade birtakım tehlikeli sonuçlar doğurabileceği ileri sürülmüştür. Başka ülkelerden insanların gelmesi ve yerleşmesi ile birlikte gittikçe kozmopolit bir yapıya dönüşen İngiltere'de baskın kültür olarak tek bir kültürün ön plana çıkarılmasının yanlış olduğu, birleştirici unsurlara yayınlarda daha sık yer verilmesinin daha yararlı olacağı kabul edilmiştir. Bu eleştirilerle BBC yayın politikasında, çoğulcu, çok sesli, farklı kültürlerle de hitap eden, birleştirici bir anlayışı benimsemiştir.

TELEVİZYON, RADYO VE KAMU HİZMETİ YAYINCILIĞI

Bireylerin duygu ve düşüncelerini dış dünyaya aksettirmeleri, en temel insan haklarından biridir. İnsanlar duygu ve düşüncelerini aktarırken, başta dil olmak üzere, yazı, fotoğraf, resim vb. birçok vasıta kullanırlar. Radyo ve televizyonların insanoğlunun yaşamına girmesinden önce kitlesel iletişimi sağlayan temel vasıta, yazılı basın olmuştur. Ancak radyo ve özellikle de televizyonun insan yaşamına girmesi ile birlikte, bilgi geniş kitleler arasında daha ilgili çekici bir hâl almış ve daha hızlı bir şekilde aktarılmaya başlamıştır. İşitsel ve görsel algıya dayanan radyo ve televizyon yayıncılığı ile bilginin algılanması daha da kolaylaşmış, radyo ve televizyon bütün dünyada hızla yayılmıştır. Radyo Radyo, "elektromanyetik radyo dalgalarındaki ses modülasyonunu önce elektronik ortama sonra da sese çeviren elektronik alettir." Türkiye'de radyo yayıncılığı, radyonun ilk ortaya çıktığı ülke olan ABD'den sadece 7 yıl sonra 6 Mayıs 1927'den başlamıştır. Ülkemizde radyo yayıncılığı çok uzunca bir süre sadece devlet tekelinde yapılmıştır. Türkiye'de 1991 yılı itibarıyla, o yıllarda özel radyo kanallarını engelleyen bir yasal zemin olmadığı için özel radyo yayıncılığı dönemi başlamış ve FM adlı radyo dalgasıyla kolaylıkla yapılabilen radyo programları bir anda çoğalmıştır. Televizyon BBC ile birlikte öncelikle kamusal yarar gerçekleştirmeye amacıyla kullanılan televizyon uzunca bir süre devletlerin tekelinde kalmış ancak daha sonra özel televizyonların kurulması ile birlikte ikili bir uygulama gelişmiştir.

TÜRKİYEDE KAMU HİZMETİ YAYINCILIĞI VE TRT

Ülkemizde kamu hizmeti yayıncılığı yapmak üzere devlet eliyle 01 Mayıs 1964 yılında özel bir yasayla özerk bir kamu tüzelkişisi olarak kurulan Türkiye Radyo Televizyon Kurumu (TRT), 1972 yılındaki anayasa değişikliği ile tarafsız bir kamu iktisadi kuruluşu vasfı kazanmıştır. Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu'na ilişkin usul ve esaslar 11 Kasım 1983 tarihinde yürürlüğe giren 2954 sayılı TRT Kanunu'nda yer almaktadır. Merkezi Ankara'da bulunan TRT, tüzel kişiliği Anayasa'da belirtilmiş, devlet adına radyo ve televizyon yayınlarını gerçekleştiren bağımsız ve tarafsız bir kamu kuruluşudur. TRT'nin malları devlet malı sayılır (2954 sayılı kanun, m.59). TRT personeli 50. maddede yer alan istisnai hükümler dışında kamu iktisadi kuruluşlarının personel rejimine tabidir.

YAYINLARA İLİŞKİN TEMEL İLKELER VE ESASLAR

2954 Sayılı Türkiye Radyo ve Televizyon Kanunu'nun 4. maddesinde "Radyo ve televizyon istasyonlarının kurulması, işletilmesi, idareleri ve yayınlarının düzenlenmesine ilişkin temel ilkeler" düzenlenmiştir.

YAYINLARA İLİŞKİN DÜZELTME VE CEVAP HAKKI

2954 sayılı TRT Yasası'nın 27'inci maddesinde düzeltme ve cevap hakkı düzenlenmektedir: Yayınlarda bir kişinin haysiyet ve şerefine dokunulması veya kendisi ile ilgili olarak gerçeğe aykırı hususlar bulunması hâlinde bahsi geçen maddedeki esasa ve usule ilişkin ayrıntılı hüküm uygulama alanı bulacaktır.

SORUMLULUK

TRT'de yapılan yayınlar yolu ile suç işlenmesi veya yayınların haksızlık teşkil etmesinde 2954 sayılı Yasa'nın sorumluluğu düzenleyen 28. maddesindeki ayrıntılı düzenleme uygulanacaktır.

RADYO - TELEVİZYON HUKUKUNDA ÖZEL YAYINCILIK

1960 yıllarda özellikle ekonomi ve teknoloji sahasında yaşanan gelişmeler sonucunda, kamu hizmeti yayıncılığını elinde bulunduran kuruluşların tekelinin delinmesi, program içeriklerinin genişletilmesi ve kanal sayılarının artırılması, yayıncılığın sektörleşmesine ve özel yayıncılık kuruluşlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur.

TARİHSEL GELİŞİM

İngiltere’de 1960’lardan itibaren radyo-televizyon yayıncılığı alanına ilişkin toplumdan ve ekonomik çevrelerden gelen talep neticesinde, özel kanallara izin verilmiş ve böylece özel yayıncılık kamu hizmeti yayıncılığının yanında yerini almıştır. Ülkemizde televizyon ve radyo yayıncılığında, TRT 1990’lı yıllara kadar sektörde tekel olmuştur. TRT’nin radyo ve televizyon yayıncılığındaki tekeli 1990 Magic Box şirketinin, Star 1 isimli televizyon kanalını gösterime sokması ile son bulmuştur. Bu tarihte TRT tekelinin delinmesi, hukuki düzenlemeler yolu ile olmamıştır. Anayasa’nın özel kanallara izin vermeyen hükmü, meclis tarafından 8 Temmuz 1993’te değiştirilmiştir. Anayasa’nın 133. maddesi değişiklik sonrasında “Radyo ve televizyon istasyonları kurmak ve işletmek kanunla düzenlenecek şartlar çerçevesinde serbesttir.” şeklinde yeniden formüle edilmiştir. Böylece kamu hizmeti yayıncılığı ile televizyon ve radyo yayıncılığında tekel pozisyonunda olan TRT’nin bu yetkisi elinden alınmış ve özel televizyonların faaliyetleri yasal zeminde devam etmiştir.

KAMU HİZMETİ YAYINCILIĞI İLE ÖZEL YAYINCILIK

Kamu hizmeti yayıncılığı ile özel yayıncılık arasındaki en temel farklılık, farklı yayın politikalarıdır. Kamu hizmeti yayıncılığının önceliği ülkede yaşayan vatandaşları eğitmek ve geliştirmek iken özel yayın kuruluşları, kâr elde etmeyi hedefler. Bu yüzden ülkenin neresinde olursa olsun, vatandaşa hizmet götürmeyi amaçlayan kamu hizmeti yayıncılığı, izleyici/dinleyici sayısını dikkate almaksızın farklı ihtiyaçları karşılayan çok geniş yelpazede bir program içeriği sunar. Tamamen kâr odaklı hareket eden ticari yayın kuruluşları ise en büyük çokluğun en geniş kesişimini hedefler ve program içeriğini saptarken az sayıda tüketiciye hitap eden formatlara yer vermez.

KAMU YAYINCILIĞI VE ÖZEL YAYINCILIK İÇİN GETİRİLMİŞ ORTAK

DÜZENLEMELER

Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkındaki Kanun’u

13 Nisan 1994 tarihinde kabul edilmiştir. Kanun’un yürürlüğe girmesi ile birlikte Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) kurulmuştur. Anayasamıza göre, RTÜK, parlamento tarafından seçilen dokuz üyeden oluşan özerk ve bağımsız bir kamu tüzel kişisidir. Türkiye’de yayın yapacak kuruluşlara lisans ve yayın izni RTÜK tarafından verilmektedir. Ayrıca yapılan yayınların yasaya uygunluğunu denetlemek görev ve yetkisi de yine RTÜK’ e aittir.

6112 SAYILI KANUNLA OLUŞTURULAN RADYO-TELEVİZYON REJİMİNİN TEMEL

ÖZELLİKLERİ 6112 sayılı Kanun’un Amacı 6112 sayılı Kanun’un amacı 1. maddede belirtilmiştir. Buna göre kanunun amacı; radyo, televizyon ve isteğe bağlı yayın hizmetlerinin düzenlenmesi ve denetlenmesi, ifade ve haber alma özgürlüğünün sağlanması, medya hizmet sağlayıcılarının idari, mali ve teknik yapıları ve yükümlülüklerine ilişkin usul ve esasların belirlenmesi ve Radyo ve Televizyon Üst Kurulu’nun kuruluşu, teşkilatı, görev, yetki ve sorumluluklarına ilişkin usul ve esasların belirlenmesidir. 6112 sayılı Kanun’un Kapsamı 6112 sayılı Kanun’un 2. maddesinde bu kanunun kapsamı ayrıntılı bir şekilde düzenlenmiştir. Bu maddenin birinci fıkrasına göre, Kanun, Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin yargı yetkisi altında her türlü teknik, usul ve araçlarla ve her ne isim altında olursa olsun, elektromanyetik dalgalar veya diğer yollarla yapılan radyo, televizyon ve isteğe bağlı yayın hizmetleriyle ilgili hususları kapsamaktadır. Dolayısıyla gerek özel gerekse kamusal tüm radyo televizyon kuruluşları ve yayınları ile isteğe bağlı yayın hizmetleri hakkında bu Kanun uygulanacaktır. İzin Rejimi Kitle iletişimlerinin araçlarının kurulumunda biri serbest kurulum diğeri ise izin sistemi olmak üzere iki yöntem bulunmaktadır. 1982 Anayasası’nın 26. maddesinde düşünce ve kanaatleri açıklama ve yayma hakkını düzenlenmiştir. 1. fıkraya göre; “Herkes, düşünce ve kanaatlerini söz, yazı, resim veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklama ve yayma hakkına sahiptir. Bu hürriyet resmî makamların müdahalesi olmaksızın haber veya fikir almak ya da vermek serbestliğini de kapsar. Bu fıkra hükmü, radyo, televizyon, sinema veya benzeri yollarla yapılan yayımların izin sistemine bağlanmasına engel değildir.” şeklindedir. Fıkranın son cümlesinde radyo veya televizyon aracılığıyla gerçekleştirilen iletişim faaliyetlerinin, yazılı basın aksine serbestlik ilkesi yerine, izin sistemine

tabi tutulabileceği belirtilmiştir. Dolayısıyla 1982 Anayasası yazılı basın için serbestlik ilkesini öngörürken görsel ve işitsel iletişim bakımından izin sistemini benimsemektedir. Bu şekliyle, maddenin, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'ndeki düzenlemeye yakın bir görünüm aldığı iddia edilebilir.

RADYO VE TELEVİZYONLARLA İLGİLİ İLKELER VE KURALLAR RTÜK

Yasası'nın özü olarak değerlendirilebilecek bu ilkeler ülkemizde yayın hayatının çerçevesini çizmektedir. RTÜK Yasası'nın temel varlık sebebi, yasak koymak ve ceza uygulamak değildir. Yasanın amacı, Türkiye'de yayıncılık alanında etik ve dürüst yayıncılık anlayışını yerleştirmek ve radyo/televizyon yayınlarında kaliteyi arttırmaktır. Bu ilkeler 6112 sayılı Yasa'nın 8'inci maddesinde yer almaktadır.

İlkelere Aykırılık Hâlinde Uygulanacak Yaptırımlar

Bahsi geçen ilkelere aykırılık hâlinde kurumun uygulayacağı yaptırımlar, adli ve idari yaptırımlardır. 6112 sayılı Yasa idari nitelikli yaptırımlara, idari yaptırımlar başlıklı 32. maddesinde adli yaptırımlara ise 33. maddesinde yer vermiştir.

Düzeltilme ve Cevap Hakkı

Gerçek ve tüzel kişiler, kendileri hakkında şeref ve haysiyetlerini ihlal edici veya gerçeğe aykırı yayın yapılması hâlinde, yayıncının sorumluluğu radyo ve televizyon yayıncılığına ilişkin temel, Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkındaki Kanun'un 18. maddesinde oldukça detaylı bir biçimde düzenlenmiştir. Gerçek ve tüzel kişiler, kendileri hakkında şeref ve haysiyetlerini ihlal edici veya gerçeğe aykırı yayın yapılması hâlinde, yayın tarihinden itibaren altmış gün içinde, üçüncü kişilerin hukuken korunan menfaatlerine aykırı olmamak ve suç unsuru barındırmamak şartıyla, düzeltme ve cevap yazısını ilgili kuruluşa gönderir. Medya hizmet sağlayıcılar, hiçbir düzeltme ve ekleme yapmaksızın, yazıyı aldığı tarihten itibaren en geç yedi gün içinde, cevap ve düzeltmeye konu yayının yapıldığı saatte ve programda, izleyiciler tarafından kolaylıkla takip edilebilecek ve açıkça anlaşılabilir biçimde düzeltme ve cevabı yayınlar. Düzeltme ve cevap hakkı doğuran programın yayından kaldırıldığı veya yayınına ara verildiği durumlarda, düzeltme ve cevap hakkı, yedi günlük süre içinde anılan programın yayın saatinde yerine getirilir.

Yazılı basından, radyo ve televizyon yayınlarından farklı özellikleri bulunmakla birlikte kitle iletişim aracı olarak kullanılması bakımından sinema filmleri de geniş anlamda kitle iletişim hukukunun düzenleme alanına dâhil edilebilir. Esasen toplum hayatını düzenlemeyi hedef alan kural sistemlerinden biri olması sebebiyle hukukun sinema gibi geniş ilgi toplayan ve sosyal etkileri olan bir alana duyarsız kalması da düşünülemez.

SİNEMA HUKUKUNUN GELİŞİM SÜRECİ

Genel Olarak İkinci Dünya Savaşı'ndan itibaren filmlerin eğitim ve propaganda amacıyla kullanılması, sinemaya gitmenin toplum hayatında yaygınlık kazanan bir etkinlik hâline gelmesi, devletleri sinema filmleri üzerinde bir denetim kurma çabası göstermeye sevk etmiştir. 20. yüzyılın ilk çeyreğinde çeşitli Avrupa devletlerinde film yasaklamayı öngören sansür kanunları çıkarılmaya başlamıştır. Sinema filmlerinin denetimi konusunda, hem denetlemenin zamanı hem de hangi mercilerin denetlemeye yetkili olacağı önem taşımaktadır. Film çekilmeden önce senaryonun kontrol edilmesi, film gösterilmeden önce veya gösterim esnasında denetim yapılması sansür kavramı ile doğrudan ilgilidir. Keza denetlemenin kimler tarafından (kolluk görevlileri, sivil idare, oto-kontrol veya karma heyetçe) yapacağı da bu hususta önem arz etmektedir. Bir düşüncenin herhangi bir araçla açıklanmasından önceki aşamada yetkili kamu makamlarınca muhteva bakımından denetlenmesi anlamına gelen sansür, ifade üzerindeki en ağır sınırlamadır. Çünkü sansür ile bir fikrin ifade edilmesinin idari makamların müsaadesine tabi tutulması, ancak idarenin ruhsat tanıdığı içerikteki fikirlerin yine idarenin uygun gördüğü şekilde, onun izin verdiği ölçüde kamuya duyurulabilmesi söz konusu olmaktadır. İlk sansür Fransa'da, bir ölüm cezasının infazını gösteren filme uygulanmıştı. 1911'de İsveç, 1913'te Norveç ve İtalya, 1919'da Fransa, 1920'de Almanya, 1926'da Hollanda, 1927'de Portekiz sinema filmlerini sansüre imkân tanıyan kanuni düzenleme yapmışlardır. Sinema filmlerinin kontrolü bakımından dünyada genel olarak iki tür denetim sisteminin bulunduğu söylenebilir. Bunlardan biri sansür sistemi, diğeri ise öz denetim sistemidir. Sansür sistemi temelde filmlerin ve senaryolarının devlet görevlileri tarafından kontrol edilmesi esasına dayalıdır. Sinema filmlerini denetleyecek mekanizmanın yapısı ve işleyişi devlet tarafından belirlenmektedir. Bu sistem sınırsız sansür sistemi ve sınırlı sansür sistemi şeklinde ikiye ayrılarak incelenmektedir. Sınırlı sansür sisteminde tüm filmler değil, sadece küçüklerin izleyebilecekleri filmler denetimden geçirilir. Öz denetim sisteminde ise sinema sektöründen gelen, genellikle sektöre emek verenlerce seçilen yahut devlet memuru olmayan ya da devlet ve sinema çevreleriyle parasal ilişki içinde bulunmayan bağımsız üyelerden oluşan kurullarca filmlerin denetlenmesi söz konusudur. Bir bakıma sinema sektörünün kendi kendini denetlemesi sonucunu doğurduğundan buna öz denetim adı verilmektedir. Sinema filmleri bakımından kendi kendini denetim veya diğeri bir deyişle öz denetim sistemi İngiltere'de doğmuştur. Sinema filmlerinin denetimi konusundaki ilk hukuki çalışmalardan itibaren sansür sistemi ve öz denetim sistemi şeklindeki temel ayrım takip edilmekle birlikte sergilediği özellikler bakımından bu sistemlere bire bir uyum sağlamayan karma nitelikte sistemler de ortaya çıkmıştır. Türkiye'deki Gelişim Süreci Türkiye'de Kurtuluş Savaşı Dönemi'nde 1920'de Ankara'da kurulan TBMM hükûmetinin valilikleri yetkili kıldığı yıllarda herhangi bir yasal düzenleme ve bu konuda bir organizasyon bulunmamakta idi. 1932 yılına kadar uygulamada önce iki polis memuru tarafından sinemada film izlenmekte ve onların kanaatine göre hareket edilmekteydi. Türkiye'de sinema filmlerine ilişkin ilk düzenleme 1932 yılında yürürlüğe giren "Sinema Filmlerinin Kontrolü Hakkında Talimatname"dir. Bu talimatname ile ilk kez sinema filmlerinin denetimi için merkezî bir yapı kurulmuştur. Bu talimatname, 31 Temmuz 1939 tarihinde yürürlüğe giren "Filmlerin ve Film Senaryolarının Kontrolüne Dair Nizamname" adını taşıyan tüzük ile yürürlükten kaldırılmıştır. Bu tüzük, 2559 sayılı Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu (PVSK)'na dayanarak çıkarılmıştı ve filmlerin ahlak, sanat ve siyaset bakımından kontrolünü öngörmekteydi. PVSK'nin 6. maddesine göre "hariçten gelen filmlerin gösterilmesi ve dâhilde yapılacak filmlerin çekilmesi polisin iznine bağlıdır. Polis, filmlerin ve senaryoların tetkik ve muayene işini alakalı makamlarla birlikte ve nizamnamesine göre yapar." 1939 Nizamnamesi'nin uygulandığı dönemin, senaryoların ve filmlerin ayrı ayrı, zaptiye mantığı ve muğlak ölçütlerle çok sıkı bir denetime tabi tutulduğu bir zaman dilimi olduğu söylenebilir. 23 Eylül 1977 tarihinde yürürlüğe giren "Filmlerin ve Film Senaryolarının Denetlenmesi Hakkında Tüzük" ile 1939 tarihli Nizamname ile ek ve değişiklikler yürürlükten kaldırılmıştır. Ancak bu düzenlemeler PVSK'ye dayalı anlayışı devam ettirmekteydiler. Türkiye'de film sansürü sonraki

yıllarda da PVSK'nin 6. maddesine dayanan ve 2.12.1983 tarihinde yürürlüğe konulan "Filmlerin ve Film Senaryolarının Denetlenmesine İlişkin Tüzük" hükümlerine göre sürdürülmüştür. Sinema filmlerinin Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu'nun kapsamından çıkarılarak ayrı bir kanuni dayanağa kavuşturulması 1986 yılında yayımlanan 3257 sayılı "Sinema, Video ve Müzik Eserleri Kanunu" (SVMEK) ile mümkün olabilmiştir. SVMEK'in en önemli özelliklerinden biri, 1930'lu yıllardan beri süregelen sinema filmlerinin denetiminin İçişleri Bakanlığının görev alanına giren ve PVSK'ye dayalı olarak gerçekleştirilen bir iş olmaktan çıkarılıp Kültür Bakanlığının görev alanına giren bir kültür, sanat ve iletişim faaliyeti olarak görülmesine yönelik köklü bir zihniyet ve bakış açısı değişikliği öngörmesidir. 3257 sayılı Kanun (SVMEK), sinema filmlerinin denetimi konusunda Kültür Bakanlığı bünyesinde oluşturulan Denetleme Kurulu ve Alt Komisyon aracılığıyla denetim yapılması esasını benimsemiştir. Kurulda bakanlıklar ve ilgili kurum temsilcilerinin yanı sıra meslek birliklerinden temsilci ve bakanlıkça seçilen bir sanatçı da bulunur. Sinema filmlerinin desteklenmesi amacıyla hukuki alt yapıya duyulan ihtiyaç ve 3257 sayılı Kanun'un artık ihtiyaca cevap verememesinden dolayı yeni kanun çalışmalarına başlanmıştır. 2004 yılında sinema filmlerinin hukuki rejimine ilişkin 5224 sayılı "Sinema Filmlerinin Değerlendirilmesi ve Sınıflandırılması ile Desteklenmesi Hakkında Kanun" çıkarılmıştır.

5224 SAYILI KANUN'A GÖRE SİNEMA FİLMLERİNİN HUKUKİ DÜZENİ

Yürürlükteki hukuka göre Türkiye'de sinema filmlerine ilişkin başlıca kanuni düzenleme 5224 sayılı Sinema Filmlerinin Değerlendirilmesi ve Sınıflandırılması ile Desteklenmesi Hakkında Kanun'dur.

Sinematografik Ortak Yapım Üzerine

Avrupa Sözleşmesi de Türk sinema hukukunun diğer bir kaynağını oluşturmaktadır. Kanun, 6 bölüm ve 18 maddeden oluşmaktadır. Kanun'un birinci bölümü "Amaç, Kapsam ve Tanımlar", ikinci bölümü "Sürekli Kurullar", üçüncü bölümü "Değerlendirme ve Sınıflandırma ile Destekleme", dördüncü bölümü "Gelirler ve Kullanımı", beşinci bölümü, "Müeyyideler", altıncı bölümü "Çeşitli Hükümler" başlığını taşımaktadır. Kanun'da 30 Ocak 2019 tarihli 7163 sayılı Yasa ile geniş kapsamlı değişiklikler yapılmıştır. 5224 sayılı Kanun'da belirlenen esasların uygulanması göstermek ve ayrıntıları düzenlemek üzere muhtelif yönetmelikler de çıkarılarak 2019 yılı Ekim ayında Resmî Gazete'nin çeşitli sayılarında yayımlanmıştır. Kanun'un amacı: "Bireyin ve toplumun sinema sanatı ürünlerinden verimli bir biçimde yararlanabilmesi ve sinema sanatının sunduğu olanaklardan yararlanarak çağdaş ve etkin bir kültürel iletişim ortamının yaratılması için sinema sektörünün eğitim, yatırım, girişim, yapım, dağıtım ve gösterim alanlarında geliştirilmesi ve güçlendirilmesi ile sinema filmlerinin değerlendirilmesi ve sınıflandırılmasını ve bu alanda yerli ve yabancı yatırım ve girişimlerin desteklenmesini sağlamaktır." Değerlendirme ve sınıflandırma Kanun, ülke içinde üretilen veya ithal edilen sinema filmlerinin, ticari dolaşıma veya gösterime sunulmasından önce değerlendirilmesi ve sınıflandırılmasının yapılmasını öngörmektedir. Değerlendirme ve sınıflandırma sonucunda uygun bulunmayan filmler, ticari dolaşıma ve gösterime sunulamaz. İlgili yönetmeliğe göre değerlendirme ve sınıflandırma; Ülke içinde üretilen veya ithal edilen sinema filmlerinin ve bu filmlerin sinema salonlarında gösterilecek fragmanlarının ticari dolaşıma veya gösterime sunulmadan önce, gösterim ve iletim biçimleri dikkate alınarak kamu düzeni, genel ahlak ile küçüklerin ve gençlerin ruh sağlığının korunması, insan onuruna uygunluk ve Anayasa'da öngörülen diğer ilkeler doğrultusunda denetlenmesi, değerlendirilmesi ve sınıflandırılmasını ifade eder. Bu denetimin hangi esaslara göre gerçekleştirileceği hususunda yönetmelik kamu düzeni, genel ahlak ile küçüklerin ve gençlerin ruh sağlığının korunması, insan onuruna uygunluk ve Anayasa'da öngörülen diğer ilkeler biçiminde bir dizi kavram sıralamıştır. Filmler özellikle cinsellik, çıplaklık, şiddet, korku ile uyandırıcı madde, kaba ve argo dil gibi olumsuz örnek oluşturabilecek davranışların ağırlığı göz önünde bulundurularak değerlendirilir ve sınıflandırılır. Kanun ve ilgili Yönetmelik uyarınca, sinema filmlerinin değerlendirilmesi ve sınıflandırılması, Bakanlık bünyesinde oluşturulan Değerlendirme ve Sınıflandırma Kurulunca yapılır. Kurul toplam dokuz üyeden oluşur. Kanun, Kurul'un, ön değerlendirme ve sınıflandırma yapılması amacıyla alt kurullar oluşturarak çalışabileceğini hükme bağlamıştır. Alt kurullar, sinema filmlerinin ve fragmanların değerlendirme ve sınıflandırılmasını yaparak bunlara ilişkin işaret ve ibareleri belirler. İşaret ve ibarelerin kullanılmaması ve denetim Kanun ve Yönetmelik hükümleri uyarınca oluşturulan Değerlendirme ve Sınıflandırma Kurulu veya Alt Kurullar, yaptığı değerlendirme ve sınıflandırma sonucunda Yönetmelik ekinde belirtilen işaret ve ya ibarelerden bir ya da birden fazlasının kullanılmasına karar verebilir. Bu işaret ve ibareler Ek-1'de yer almakta olup toplam on iki tanedir. Bu işaretler, muhteva itibarıyla belirli yaş kategorilerini ya da şiddet, cinsellik, olumsuz örnek oluşturabilecek davranışlar içerip içermediğini esas almak suretiyle belirlenmiştir. Değerlendirme ve sınıflandırma sonucunda, Ek-1'de yer alan işaret ve ibarelerin film öncesinde, her türlü tanıtım ve gösterim alanında ve taşıyıcı materyal üzerinde rahatça görülebilecek ve okunabilecek şekilde kullanılması zorunludur. Destekleme 5224 sayılı Kanun, amaçları arasında sinema sektörünün eğitim, yatırım, girişim, yapım, dağıtım ve gösterim alanlarında geliştirilmesi ve güçlendirilmesi ile bu alanda yerli ve yabancı yatırım ve girişimlerin desteklenmesini sağlamayı da saymıştır. Bu amaca yönelik olarak Kanun ve buna istinaden çıkarılan Sinema Sektörünün

Desteklenmesi Hakkında Yönetmelik, bir kısım destek türleri ve buna ilişkin destekleme usulü öngörmüştür. Yönetmelik, destek türlerine, başvuru şartlarına, Destekleme Kurulları ile Komisyonlara, değerlendirme ölçütlerine ve destek alanın yükümlülüklerine yönelik hükümleri içermektedir.

Yönetmelik'te düzenlenen destek türleri şunlardır:

- a) Animasyon film yapım desteği
- b) Belgesel film yapım desteği
- c) Çekim sonrası
- ç) Dağıtım ve tanıtım desteği
- d) Dizi film desteği
- e) İlk uzun metrajlı kurgu film yapım desteği
- f) Kısa film yapım desteği
- g) Ortak yapım desteği
- ğ) Proje geliştirme desteği.
- h) Senaryo ve diyalog yazımı desteği
- ı) Uzun metrajlı sinema film yapım desteği
- i) Yerli film gösterim desteği

j) Yabancı film yapım desteği Kanun'un "Destekleme Kurulları ve Komisyon" başlıklı 6. maddesi, bu destek türlerinde yapılan başvuruları değerlendirmek ve desteklenecek olanları belirlemek üzere ihtisas alanlarına göre sayısı dördü geçmemek üzere destekleme kurulları oluşturulmasını öngörmektedir.

Destekleme kurulları, dört sektör temsilcisi, sinema emekçileri temsilcileri ve üniversitelerin sinema alanında eğitim veren bölümlerinde görev yapan öğretim üyeleri arasından Bakanlık tarafından belirlenecek üç üye ve bir Bakanlık temsilcisi olmak üzere sekiz üyeden oluşur. Dizi film ile yabancı film yapım destek türlerinde ise Dizi ve Yabancı Filmleri Destekleme Komisyonu oluşturulur. Destek başvuruları, ülke içinde yerleşik gerçek veya tüzel kişiler tarafından destek türlerine göre Bakanlıkça belirlenen başvuru formu ve belgelerin Bakanlığa iletilmesi suretiyle yapılır. Bu Kanun kapsamındaki bütün destekler geri ödemesiz olarak verilir. Bakanlık, kamu kurum, kuruluş ve kamu tüzel kişilerine sinema donanım desteği verebilir, ihtiyaç sahibi sinema sanatçılarında veya sinema sektörü çalışanlarına maddi destek sağlayabilir. Sinema filmleri, fikrî mülkiyet ve telif hakları bakımından ayrıca 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu (FSEK) ile de korunmaktadır.

İNTERNET VE HUKUK

Bilişim alanındaki başta olmak üzere teknolojiye gelişmeler ve bunların yaygınlaşması hukuk alanına da yansıyan sonuçlar doğurmuştur. Bu konuda karşılaşılan sorunların, önceleri klasik hukuk kurallarının kıyasen uygulanmasıyla çözülmesi yoluna gidilmiş ise de bu hem pratik olmamış hem de zaman zaman hakkaniyetsiz sonuçların doğmasına sebebiyet vermiştir. Alanı düzenlemeye yönelik ilk kuralların daha ziyade bağlayıcılığı bulunmayan etik ilkeler, davranış kodları gibi prensipler silsilesi şeklinde ortaya çıktığı, zamanla bunların kanunlaştırma çalışmalarının konusu hâline gelerek dinamik ve disiplinler arası bir hukuk dalına vücut verdiği belirtilmektedir. Bilhassa internete mobil erişilebilirliğin kolay ve yaygın hâle gelmesi, teknoloji ve hukuk arasındaki etkileşimi daha da artırmış ve kendine özgü bir hukuk alanı oluşturmuştur. Bu hukuk alanı, hem kamu hukuku hem de özel hukuk ile kesişen dinamik bir hukuk alanıdır.

5651 SAYILI KANUN'A GÖRE TÜRKİYE'DE İNTERNETİN HUKUKİ DÜZENİ

TÜBİTAK destekli bir proje ile ODTÜ tarafından ilk kez 12 Nisan 1993 tarihinde Türkiye'de internet bağlantısı gerçekleştirilmiş ve internet iletişimi 1990'lı yılların ortasından itibaren yaygınlaşmaya başlamış ise de bu alanı düzenleyen müstakil bir yasa bundan yıllar sonra çıkarılabilmektedir. İlk senelerde internetin nasıl düzenlenmesi gerektiği üzerinde başta Avrupa Konseyi olmak üzere uluslararası alanda ve Türkiye'de bir ilkesel çerçeve oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu konuda Avrupa Konseyi bünyesinde ilk uluslararası sözleşme ise 23 Kasım 2001 tarihinde Budapeşte'de imzaya açılan Avrupa Konseyi Siber Suç Sözleşmesi'dir. Türkiye bu sözleşmeyi 10 Temmuz 2010 tarihinde imzalamış, bundan yaklaşık dört yıl sonra da onaylanmasını uygun bularak iç hukuk açısından bağlayıcı bir metin hâline getirmiştir. Türkiye'de 4.5.2007 tarihinde TBMM Genel Kurulunda kabul edilen 5651 sayılı "İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun", 23.05.2007 tarihinde Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. 5651 sayılı Kanun, Türkiye'de yürürlükteki hukuk bakımından internet iletişimi alanındaki ilk ve en önemli kanundur. Ancak çok sayıda Kanun'da da internet ortamındaki yayınlara ilişkin çeşitli kurallar içeren hükümler bulunmaktadır.

Kanun'un Amacı ve Kapsamı

5651 sayılı Kanun ve buna istinaden çıkarılan yönetmelikler yürürlükteki hukuka göre Türk internet hukukunun pozitif dayanakları arasında yer almaktadır. Kanun, 1. maddesinde amacını ve kapsamını ortaya koymaktadır. Buna göre 5651 sayılı Kanun'un amaç ve kapsamı; içerik sağlayıcı, yer sağlayıcı, erişim sağlayıcı ve toplu kullanım sağlayıcıların yükümlülük ve sorumlulukları ile internet ortamında işlenen belirli suçlarla içerik, yer ve erişim sağlayıcıları üzerinden mücadeleye ilişkin esas ve usulleri düzenlemektir.

Kanun'un Uygulanmasında Görevli Kurumlar

5651 sayılı İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun'un uygulanması bakımından belli başlı kurumların görev ve sorumlulukları bulunmaktadır. Kanun'un uygulanmasında en üst düzeyde görevli birimlerden biri Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığıdır. 5651 sayılı Kanun'da geçen "Bakanlık" ibaresi ile diğer bakanlıklardan biri değil, bu bakanlık kastedilir. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı'nın ilişkili kuruluşlarından biri olan Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumuna (BTK), 5651 sayılı Kanun'a çok sayıda görev ve yetki tevdi edilmiştir. Kanun'da "Kurum" şeklinde ifade edilen birim ile BTK anlatılmak istenir. Kurumun görevleri arasında ilgili paydaşlarla iş birliği yaparak bu Kanun kapsamına giren suçları oluşturan yayınları önlemeye yönelik çalışmalar yapmak, internete erişimin engellenmesi, işletmecilerin yetkilendirilmesi, bilişim ve internet alanındaki uluslararası kurum ve kuruluşlarla iş birliği ve koordinasyonu sağlamak, internetin güvenli kullanımını sağlamaya ve bilişim şuurunu geliştirmeye yönelik çalışmalar yapmak, ulusal siber güvenlik faaliyetleri kapsamında koordinasyonu sağlamak, internet ortamında yapılan yayınların içeriklerinin izlenmesinin hangi seviye, zaman ve şekilde yapılacağını belirlemek gibi görevler sayılabilir. Kurum internete erişimin engellenmesi kararlarının uygulanması gibi bazı görevlerini Erişim Sağlayıcıları Birliği aracılığıyla yerine getirir. Dolayısıyla Kanun'un uygulanmasında işlevi bulunan kurumlardan biri de Erişim Sağlayıcıları Birliği'dir. Kanun'da "Birlik" ibaresi geçen yerde akla Erişim Sağlayıcıları Birliği gelmelidir. Özel hukuk tüzel kişiliğine sahip Birliğin merkezi Ankara olup esas görevi 5651 sayılı Kanun'un 8. maddesi kapsamı dışında kalan erişim engelleme kararlarının erişim sağlayıcılara

iletilmesi ve koordinasyonun sağlanması yoluyla uygulanmasıdır. Çalışma esas ve usulleri Birlik Tüzüğü'yle belirlenmiş olan Birliğe 5809 sayılı Elektronik Haberleşme Kanunu kapsamında yetkilendirilen tüm internet servis sağlayıcıları ile internet erişim hizmeti veren diğer işletmecilerin üye olması zorunluluğu 5651 sayılı Kanun'la düzenlenmiştir.

İlgili Süjeler ve Sorumlulukları

5651 sayılı Kanun'un uygulanmasında BTK'nın görevlerinin bir kısmını Kanun'da tarif edilen bazı paydaşlar üzerinden yerine getirileceği görülmektedir. Kanun'un yer verdiği ve kendisini sorumluluklar yüklediği süjelerden içerik, erişim, yer ve toplu kullanım sağlayıcılara ilişkin kurallara ana hatları ile değinilecektir. İçerik Sağlayıcı: Kanun'da ve Yönetmelik'te içerik sağlayıcının; internet ortamı üzerinden kullanıcılara sunulan her türlü bilgi veya veriyi üreten, değiştiren ve sağlayan gerçek veya tüzel kişileri ifade ettiği belirtilmiştir. Bilgiyi üreterek internetteki yayının içeriğini hazırlayan, diğer bir ifadeyle herhangi bir bilgiyi internet ortamına aktaran kişi olması sebebiyle içerik sağlayıcı kendi eylemlerinden sorumlu tutulabilir. İnternet ortamında kullanıma sunduğu her türlü içerikten sorumlu olsa da içerik sağlayıcı, bağlantı sağladığı başkasına ait içerikten sorumlu değildir. Ancak, sunuş biçiminden, bağlantı sağladığı içeriği benimsediği ve kullanıcının söz konusu içeriğe ulaşmasını amaçladığı açıkça belli ise genel hükümlere göre sorumlu olacaktır. (5651 S. K. m.4, Yönetm. m.6) Yer sağlayıcı: Kanun'da ve Yönetmelik'te yer sağlayıcının internet ortamında hizmet ve içerikleri barındıran sistemleri sağlayan veya işleten gerçek veya tüzel kişileri ifade ettiği belirtilmiştir. Yer sağlayıcılar, bir web sitesinde yayımlanmak istenen sayfaların, resimlerin veya dokümanların internet kullanıcıları tarafından erişebileceği bir bilgisayarda tutulmasını sağlar. Yer sağlayıcı, kural olarak yer sağladığı içeriği kontrol etmek veya hukuka aykırı bir faaliyetin söz konusu olup olmadığını araştırmakla yükümlü değildir. Ancak, yer sağladığı hukuka aykırı içerikten, ceza sorumluluğu ile ilgili hükümler saklı kalmak kaydıyla, Kanun ve ilgili mevzuat hükümlerine göre ilgililer tarafından haberdar edilmesi hâlinde hukuka aykırı içeriği yayından kaldırmakla mükelleftir. Buradaki ilgililer BTK, adli makamlar veya hakları ihlal edilen kişilerdir. Yer sağlayıcı, yer sağladığı hizmetlere ilişkin trafik bilgilerini mevzuatta belirtilen süre kadar saklamakla ve bu bilgilerin doğruluğunu, bütünlüğünü ve gizliliğini sağlamakla yükümlüdür. Kanun'daki yükümlülüklerinin yerine getirmeyen yer sağlayıcı hakkında BTK Başkanı tarafından idari para cezası verilir. Erişim sağlayıcı: Kanun'da ve Yönetmelik'te erişim sağlayıcının, kullanıcılarına internet ortamına erişim olanağı sağlayan her türlü gerçek veya tüzel kişileri ifade ettiği belirtilmiştir. Diğer bir deyişle erişim sağlayıcı, başkalarına ait içeriklere ulaşılmasında köprü işlevi görmektedir. Dolayısıyla kendi sunucularında depolamak suretiyle bu bilgileri internet üzerinden erişilebilir kılma gibi bir hizmeti bulunmamaktadır. Erişim sağlayıcı, kendisi aracılığıyla erişilen bilgilerin içeriklerinin hukuka aykırı olup olmadıklarını ve sorumluluğu gerektirip gerektirmediğini kontrol etmekle yükümlü değildir. Ancak herhangi bir kullanıcısının yayınladığı hukuka aykırı içerikten, bu Kanun hükümlerine uygun olarak haberdar edilmesi hâlinde erişimi engellemek mükellefiyeti altındadır. Erişim sağlayıcının bir diğer mükellefiyeti, sağladığı hizmetlere ilişkin, Yönetmelik'te belirtilen trafik bilgilerini mevzuatta belirtilen süre kadar saklamak ve bu bilgilerin doğruluğunu, bütünlüğünü ve gizliliğini temin etmektir. Toplu kullanım sağlayıcı: Kanun'da ve Yönetmelik'te toplu kullanım sağlayıcının, kişilere belli bir yerde ve belli bir süre internet ortamı kullanım olanağı sağlayan gerçek ve tüzel kişileri ifade ettiği belirtilmiştir. Örneğin internet kafeler, üniversiteler, kamu kurumları, şirketler, otel gibi çalışanlarına ve müşterilerine internet erişim imkânı temin eden yerler internet toplu kullanım sağlayıcıdır. 5651 sayılı Kanun, toplu kullanım sağlayıcılar bakımından da bir kısım yükümlülükler öngörmüştür. Ticari amaçla toplu kullanım sağlayıcılar, mahallî mülki amirden izin belgesi almakla yükümlüdür. Ticari amaçla olup olmadığına bakılmaksızın bütün internet toplu kullanım sağlayıcılar, konusu suç oluşturan içeriklere erişimin engellenmesi ve kullanıma ilişkin erişim kayıtlarının tutulması hususlarında yönetmelikle belirlenen tedbirleri almakla yükümlüdür. Ticari amaçla toplu kullanım sağlayıcılar, ailenin ve çocukların korunması, suçun önlenmesi ve suçluların tespiti kapsamında usul ve esasları Yönetmelik'te belirlenen tedbirleri almakla yükümlüdür. Erişimin Engellenmesi 5651 sayılı Kanun'un 8, 8/A, 9 ve 9/A maddelerinde erişimin engellenmesi, içeriğin çıkarılması ve/veya erişimin engellenmesi, özel hayatın gizliliği nedeniyle içeriğe erişimin engellenmesi başlıkları altında bir kısım düzenlemelere yer verilmiştir. Burada konu edilecek olan husus mevzuata dayalı olarak adli ya da idari, organlar tarafından bir internet adresine erişilmesinin tedbiren önlenmesidir. Yargı organınca verilen erişim engelleme kararı koruma tedbiri, idari mercilerin verdiği ise idari tedbir niteliğindedir. Kanun, internet ortamında yapılan ve içeriği 8. maddesinde saydığı suçları oluşturduğu hususunda yeterli şüphe sebebi bulunan yayınlarla ilgili olarak erişimin engellenmesine karar verileceğini hükme bağlamıştır. Bu suçlar Türk Ceza Kanun'unda yer alan; 1) İntihara yönlendirme (madde 84), 2) Çocukların cinsel istismarı (madde 103, birinci fıkrâ), 3) Uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanılmasını kolaylaştırma (madde 190), 4) Sağlık için tehlikeli madde temini (madde 194), 5) Müstehcenlik (madde 226), 6) Fuhuş (madde 227), 7) Kumar oynanması için yer ve imkân sağlama (madde 228), suçları ile 5816 sayılı Atatürk Aleyhine İşlenen Suçlar Hakkında Kanun'da yer alan suçlardır. Erişimin engellenmesi kararı, soruşturma evresinde hâkim, kovuşturma evresinde ise

mahkeme tarafından verilir. Soruşturma evresinde, gecikmesinde sakınca bulunan hâllerde Cumhuriyet savcısı tarafından da erişimin engellenmesine karar verilebilir. Bu karar hâkim onayına tabidir. Hâkim, mahkeme veya Cumhuriyet savcısı tarafından verilen erişimin engellenmesi kararının birer örneği, gereği yapılmak üzere Kuruma (BTK) gönderilir. Kanun'a 2015 yılında eklenen 8/A maddesine göre yaşam hakkı ile kişilerin can ve mal güvenliğinin korunması, millî güvenlik ve kamu düzeninin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi veya genel sağlığın korunması sebeplerinden bir veya birkaçına bağlı olarak hâkim veya gecikmesinde sakınca bulunan hâllerde, Cumhurbaşkanlığı veya millî güvenlik ve kamu düzeninin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi veya genel sağlığın korunması ile ilgili bakanlıkların talebi üzerine Başkan tarafından internet ortamında yer alan yayınlara ilgili olarak içeriğin çıkarılması ve/veya erişimin engellenmesi kararı verilebilir. 5651 sayılı Kanun'a 2014 yılında eklenen 9/A maddesi ise özel hayatın gizliliği nedeniyle içeriğe erişimin engellenmesini düzenlemektedir. Buna göre internet ortamında yapılan yayın içeriği nedeniyle özel hayatının gizliliğinin ihlal edildiğini iddia eden kişiler, Kuruma (BTK) doğrudan başvurarak içeriğe erişimin engellenmesi tedbirinin uygulanmasını isteyebilir. BTK Başkanı, kendisine gelen bu talebi uygulanmak üzere derhâl Erişim Sağlayıcıları Birliği'ne bildirir, erişim sağlayıcılar bu tedbir talebini derhâl, en geç dört saat içinde yerine getirir. 5651 sayılı Kanun'un 9. maddesine göre internet ortamında yapılan yayın içeriği nedeniyle kişilik haklarının ihlal edildiğini iddia eden gerçek ve tüzel kişiler ile kurum ve kuruluşlar, içerik sağlayıcısına, buna ulaşamaması hâlinde yer sağlayıcısına başvurarak uyarı yöntemi ile içeriğin yayından çıkarılmasını isteyebileceği gibi doğrudan sulh ceza hâkimine başvurarak içeriğe erişimin engellenmesini de isteyebilir. Bu düzenleme öğretide "uyar-kaldır", Kanun'da ise "Uyarı yöntemi" şeklinde adlandırılan sisteme imkân tanımaktadır. Kanun internet ortamında yapılan yayın içeriği nedeniyle haklarının ihlal edildiğini iddia eden kişilere isterlerse içerik ve yer sağlayıcısına başvurmadan doğrudan sulh ceza hâkimine müracaat etme alternatifini de öngörmüştür.

REKLAM, TİCARİ İLETİŞİM VE GİZLİ TİCARİ İLETİŞİM KAVRAMLARI

Reklam

Tanım Reklam; tüketicileri veya müşterileri belirli bir ürün, marka veya fikrin varlığı hakkında uyarmak ve bunlara karşı olumlu tutumlar yaratmak amacıyla hazırlanan belirli bir bedel karşılığında göze ve/veya kulağa seslenen ortamlarda yayınlanan, yüz yüze satış dışında kalan tanıtım faaliyetleridir. 6112 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun m. 3/1-(ş) hükmü ise radyo ve televizyon reklamlarının; taşınmazlar, hak ve yükümlülükler dâhil olmak üzere mal veya hizmetlerin teminini teşvik etmek, bir amaç veya düşünceyi yaymak veya başka etkileri oluşturmak amacıyla ticaret, iş, zanaat veya bir meslekle bağlantılı gerçek ve tüzel kişi tarafından, bir ücret veya benzeri bir karşılıkla yapılan her türlü duyurular veya öz tanıtım yayınları oldukları yönünde bir tanım getirmektedir.

Reklamın Hukuki Unsurları

Reklamın; “birden çok kişiye yönetilmiş bir tanıtımın bulunması”, “tanıtımın ticari gayelerle yapılması” ve “reklam yapma iradesinin varlığı” şeklinde üç hukuki unsuru vardır.

Reklamın İşlevleri

Reklamlar; günümüz ekonomisinin ve ekonomik büyümenin temel taşlarından birini oluşturmanın yanı sıra tüketicinin bilgi sahibi olmasını sağlama, rekabeti canlandırma ve medya kuruluşlarının mali kaynağını oluşturma olmak üzere üç temel işlevi yerine getirmektedir. Ticari İletişim 6112 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun ile reklamın yanı sıra reklam anlamına gelebilecek tele-alışveriş, program desteklemesi ve ürün yerleştirme kavramlarını içeren ticari iletişim tanımı mevzuatımıza girmiş oldu. O hâlde ticari iletişim kavramı, reklamdan başka, reklam anlamına gelebilecek tele-alışveriş, program desteklemesi ve ürün yerleştirme kavramlarını da bünyesinde bulunduran bir üst kavramdır. 6112 sayılı Kanun’un 3. maddesinin 1. fıkrasının (z) bendinde ticari iletişim; radyo ve televizyon reklamları, program desteklemesi, tele-alışveriş ve ürün yerleştirmeyi de kapsamak üzere, ekonomik bir faaliyette bulunan gerçek veya tüzel kişinin, ürün, hizmet veya imajını, doğrudan veya dolaylı olarak tanıtmak amacıyla tasarlanmış sesli veya sessiz görüntülerin bir ücret veya benzeri bir karşılıkla ya da öz tanıtım amacıyla bir programla birlikte ya da bir program içine yerleştirilerek verilmesi olarak tanımlanmıştır. Gizli Ticari İletişim 6112 sayılı Kanun’un 3. maddesinin 1. fıkrasının (g) bendinde gizli ticari iletişim: Medya hizmet sağlayıcı tarafından reklam yapmak maksadıyla veya kamuyu yönlendirebilecek şekilde; mal veya hizmet üreticisinin faaliyetinin, ticari markasının, adının, hizmetinin ve ürününün reklam kuşakları dışında ve reklam yapıldığına ilişkin açıklayıcı bir ses veya görüntü bulunmaksızın programlarda sözcükler veya resimler ile tanıtılması olarak tanımlanmıştır.

6112 SAYILI RADYO VE TELEVİZYONLARIN KURULUŞ VE YAYIN HİZMETLERİ HAKKINDA KANUN’DA TİCARİ İLETİŞİM

6112 Sayılı Kanun’da Ticari İletişimin Esasları Radyo ve televizyon yayıncılığının, düşünceyi açıklama özgürlüğünün önemli bir aracı olduğu göz önünde bulundurulursa bu kitle iletişim araçlarının nasıl toplumsal bir fonksiyon gördüğü ve ne derece kamusal öneme sahip bulunduğu anlaşılabilir olacaktır. Radyo ve televizyon yayıncılığının amacı doğrultusunda kamu yararına uygun gerçekleştirilebilmesi, ticari iletişimin belirli kurallar çerçevesinde yürütülmesini gerektirmektedir. 6112 sayılı Kanun’da bu ilkeler ticari iletişimin genel esasları başlığında düzenlenmiştir.

6112 Sayılı Kanun’a Göre Televizyon ve Radyo Yayın Hizmetlerinde Reklam ve Tele-Alışveriş

Ticari iletişimin başka bir boyutunu oluşturan tele-alışveriş, taşınmazlar, hak ve yükümlülükler dâhil olmak üzere, mal veya hizmetlerin bir ücret karşılığında temini amacıyla kamuya yönelik doğrudan arz yayını ifade eder. 6112 sayılı Kanun’un 10. maddesi televizyon ve radyo yayın hizmetlerinde reklam ve tele-alışverişe ilişkin kuralları düzenlemiştir.

6112 Sayılı Kanun’da Belirli Ürünlerin Ticari İletişimi

Radyo ve televizyon yayıncılığının işlevlerinin bir kısmı, toplumu doğru ve gerçeğe uygun bilgilerle donatmak, yöneticileri eleştirmek ve uyarmak, bireyleri içinde yaşadığı toplumun ve tüm insanlığın sorunları yönünden bilinçlendirmektir. Bu açıdan bakıldığında radyo ve televizyon yayıncılığının kamu yararını gözetmesi gerektiği de anlaşılmaktadır. Bu gereklilikten hareketle belirli ürünlerin ticari iletişiminin kısıtlanması ya da tamamen yasaklanması mümkün olabilir. Dolayısıyla radyo ve televizyon yayıncılığının kamu yararı boyutu göz önünde bulundurulursa her türden ürünün ticari iletişime

konu edilemeyeceğine işaret etmek gerekir. Bu tür ürünler ağırlıklı olarak insan sağlığıyla ilgilidir. 6112 sayılı Kanun'da bu tür özel ürünlere ilişkin düzenlemeye yer verilmiştir.

6112 Sayılı Kanun'da Ticari İletişimde Sponsorluk

Günümüzde sponsorluk kavramını, kurumsal ve ekonomik amaçlara ulaşmak için basın, medya, spor, sanat, kültür ve sosyal faaliyet alanlarında kişilerin, kurum ve kuruluşların ya da kamusal boyutu olmayan çeşitli organizasyonların para, araç-gereç veya hizmet ile desteklenmesi ve tüm bu aktivitelerin planlanması, organizasyonunun yürütülmesi ve kontrolü karşılar. Sponsorluk faaliyetine radyo ve televizyon yayıncılığında da maliyetlerin azaltılması amacıyla sıkça başvurulmaktadır. Bilindiği gibi tamamen teknolojik donanımla gerçekleştirilen radyo televizyon yayıncılığı oldukça pahalı faaliyetlerdir. Bu masrafların asgari düzeye indirilmesi amacıyla, yayınlanan programın yayın aşamasına ulaşıncaya kadar gereken kimi hizmet ve araç-gereçlerin temini ya da programa doğrudan mali kaynak sağlanması karşılığında çeşitli tanıtımlar yapılmaktadır.

6112 Sayılı Kanun'a Göre Ticari İletişimde Ürün Yerleştirme

Ürün yerleştirme eski bir yöntem olarak yarım yüzyıldan fazladır başta sinema filmlerine olmak üzere kitle iletişim araçlarında uygulanmaktadır. Tüketicilerin tutum ve davranışlarını yönlendirmek amacıyla, ticari ürünlerin markalarının bir bedel karşılığında görsel ve işitsel kitle iletişim araçlarına yerleştirilmesi olarak tanımlanabilen bu yöntem; günümüzde etkili bir pazarlama iletişimi aracı olarak sıkça kullanılmaktadır. Ürün yerleştirmeye izleyicinin inanç ve davranışlarının firma lehine etkilenmesi amaçlanmaktadır. 1940'lı yılların başından bu yana kullanılan ürün yerleştirmenin, günümüzde sınırlarını oldukça geliştirmiş ve farklı platformlarda da uygulanmaya başlamıştır. Bu çerçevede ürün yerleştirme yöntemine sinema ve televizyon filmlerinin yanında televizyon programlarında, bilgisayar ve video oyunları ile kitaplarda rastlamak mümkündür. Bu yöntem, özellikle televizyonda reklamlardan kaçan izleyicilere de ürünlerin tanıtılması imkânını tanımaktadır.

6112 Sayılı Kanun'da Ticari İletişime İlişkin İdari Yaptırımlar

Kanun'da ticari iletişime ilişkin belirlenen ilke, yükümlülük veya yasaklara aykırı yayın yapan ve/veya bu Kanun hükümleri kapsamında Üst Kurul tarafından belirlenen yükümlülüklerini yerine getirmeyen medya hizmet sağlayıcıya ihlalin ağırlığı, yayının ortamı ve alanı göz önünde bulundurularak, ihlalin tespit edildiği aydan bir önceki aydaki brüt ticari iletişim gelirinin yüzde birinden yüzde üçüne kadar idari para cezası verilir. İdari para cezası miktarı, radyo kuruluşları için bin Türk Lirasından, televizyon kuruluşları ve isteğe bağlı medya hizmet sağlayıcıları için on bin Türk Lirasından az olamaz. Diğer yandan 32. maddenin 1. fıkrasına göre içeriğinde, Kanun'da yasaklanmış hali ile ticari iletişime yer veren medya hizmet sağlayıcı kuruluşlara, ihlalin ağırlığı ve yayının ortamı ve alanı göz önünde bulundurularak ihlalin tespit edildiği aydan bir önceki aydaki brüt ticari iletişim gelirinin yüzde ikisinden beşine kadar idari para cezası verilir. Ayrıca, idari tedbir olarak, ihlale konu programın yayınının beş keze kadar durdurulmasına, isteğe bağlı yayın hizmetlerinde ihlale konu programın katalogdan çıkarılmasına karar verilir. İhlalin mahiyeti göz önünde bulundurularak bu fıkra hükümlerine göre idari para cezası ile birlikte idari tedbire karar verilebileceği gibi, sadece idari para cezasına veya tedbire de karar verilebilir. İdari para cezası veya idari tedbir kararı verme yetkisi RTÜK'e aittir. Kurul'un kararlarına karşı 6/1/1982 tarihli ve 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu hükümlerine göre yargı yoluna başvurulur. Ancak, idare mahkemesinde dava, işlemin tebliği tarihinden itibaren on beş gün içinde açılır. İdare mahkemesinde iptal davası açılmış olması, kararın yerine getirilmesini durdurmaz. **2954 SAYILI TRT KANUNU'NDA TİCARİ İLETİŞİM**

Reklamlara ilişkin esaslar ise 2954 sayılı TRT Kanunu'nun 26. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre, TRT, görev ve yayın esaslarına uymak kaydıyla gerçek kişiler, kurumlar ve özel hukuk tüzel kişilerince de hazırlanan programlı veya programsız reklam kuşaklarını radyo ve televizyondan yayınlatabilir. Ancak bu reklam yayınlarında; halkı aldatıcı, yanıltıcı, haksız rekabete veya karşılıklı cevaplamaya yol açıcı, diğer ürün veya nitelikleri kötüleyici, herhangi bir ürünün israfını telkin veya ima edici ve genel olarak memleketin ekonomik durumuna zarar verici hususlara yer verilmez, siyasi propaganda yapılamaz.

6502 SAYILI TÜKETİCİNİN KORUNMASI HAKKINDA KANUN'DA TİCARİ İLETİŞİM

6502 sayılı Kanun bir kısım başlığı tamamen ticari reklama ayrılmıştır. Kanun'un altıncı kısmının başlığı "Ticari Reklam ve Haksız Ticari Uygulamalar"dır. Bu kısımda ticari reklama ilişkin genel ilkelere ve haksız ticari uygulamalara ilişkin esaslara yer verilmiştir. Ayrıca bu kısımda Reklam Kurulu da düzenlenmiştir.

Reklam Kurulu

Ticari reklam ve ilanlarda uyulması gereken ilkeleri belirlemek, bu ilkeler çerçevesinde ticari reklam ve ilanları incelemek amacıyla oluşturulmuş olan Reklam Kurulu'na ilişkin temel ilkeler 6502 sayılı Kanun'un 63. maddesinde düzenlenmiştir.

6502 Sayılı Kanun'da Ticari Reklama İlişkin İdari Yaptırımlar

Kanun'un ticari reklama ilişkin düzenlemelere yer verilen 61. maddesinde belirtilen yükümlülüklerle aykırı hareket eden reklam verenler, reklam ajansları ve mecra kuruluşları hakkında durdurma veya aynı yöntemle düzeltme veya idari para cezası ve gerekli görülen hâllerde de üç aya kadar tedbiren

durdurma cezası uygulanır.

4207 SAYILI TÜTÜN ÜRÜNLERİNİN ZARARLARININ ÖNLENMESİ VE KONTROLÜ HAKKINDA KANUN'DA TİCARİ İLETİŞİM

4207 sayılı Kanun'da tütün ürünlerinin ticari iletiŐimiyle ilgili düzenlemelere yer verilmiştir. Bu düzenlemeyle tütün ürünlerinin reklam ve tanıtımı yasaklanmıştır. Kanun'un "DiŐer koruyucu önlemler" başlıklı 3. maddesinde bu yasaklar düzenlenmektedir.

Medyanın bazı kişi ve kuruluşlar hakkında gerçek dışı bilgiler vererek ya da kişilik haklarını ihlal ederek olumsuz kanaatlerin doğmasına yol açması imkân ve ihtimal dâhilindedir. Kitle iletişim özgürlüğünün kötüye kullanılması durumunda da hukukumuzda kabul edilen başvuru yolları ve yaptırımlar söz konusu olup bunlardan biri de cevap ve düzeltme hakkıdır. Basın yayın kuruluşları dışındaki kişilerin basın özgürlüğünden yararlanmalarını sağlamak ve haberleşme hürriyetinin kötüye kullanılmasını önlemek amacıyla Türkiye Cumhuriyeti Anayasası da cevap ve düzeltme müessesesini kabul ederek bunu anayasal bir hak hâline getirmiştir. Bunun gibi iletişim alanını düzenleyen diğer kanunlar da cevap ve düzeltme hakkına yer vermişlerdir. Özü itibarıyla cevap ve düzeltme hakkı, kişi ve kuruluşların iletişim özgürlüğünün kötüye kullanılması suretiyle mağdur edilmelerini önlemeye yönelik olup onlara aynı araçla kısa süre içinde karşılık verebilme imkânı sunan bir kurumdur. Cevap ve düzeltme hakkı, bir kişinin saygınlığına, onuruna, şeref ve itibarına müdahale eden veya gerçeğe aykırı olan bir yayının yapılması durumunda aleyhine yayın yapılan kimsenin bu yayına cevap vermek ve düzeltmeyi istemek hakkıdır. Bu hak ile kişi; saygınlığına, onuruna, şeref ve itibarına medyanın verdiği zararlara karşı kendini korumaktadır. Basın açısından cevap ve düzeltme hakkı, basın özgürlüğünün kötüye kullanılmasına karşı başvuru ve klasik yargılama faaliyetlerinden daha kısa sürede netice alınmasını sağlayan bir tür müeyyidedir. Süreli yayındaki bir yazının kötü tesirleri nasıl geniş bir alana süratle yayılıyorsa cevap ve düzeltmeyle bunun giderilmesinin de aynı geniş alanda ve süratle gerçekleşmesi sağlanarak kişilerin korunması amaçlanmaktadır.” Uygulamada bazen cevap ve düzeltme hakkı yerine “tekzip” sözcüğü de kullanılmaktadır. Tekzip, Arapça kökenli bir kelime olup “yalanlama” anlamına gelmektedir. 1950’den 2004 yılı ortalarına kadar yürürlükte kalan 5680 sayılı Basın Kanunu’nun 19. ve 29. maddeleri gibi 2004 tarih ve 5187 sayılı yeni Basın Kanunu da Anayasa hükmü gereği cevap ve düzeltme hakkına ilişkin esasları düzenlemişlerdir. Bunun yanı sıra 2954 sayılı TRT Kanunu, 6112 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun ile Türkiye’nin de tarafı olduğu Avrupa Sınır Ötesi Televizyon Sözleşmesi’nin 8. maddesi de cevap ve düzeltme hakkına yer vermiştir. Cevap ve düzeltme hakkı, Basın Meslek İlkeleri’nin 16. maddesinde de “Basın organları, yanlış yayınlardan kaynaklanan cevap ve tekzip hakkına saygı duyarlar.” biçiminde ifadesini bulmuştur.

TÜRK HUKUKUNDA CEVAP VE DÜZELTME HAKKI

1982 Anayasası’nın cevap ve düzeltme hakkını düzenleyen 32. maddesi ancak kişilerin haysiyet ve şereflerine dokunulması veya kendileriyle ilgili gerçeğe aykırı yayınlar yapılması hâllerinde bu hakkın tanınacağını ve kanunla düzenleneceğini belirtmektedir. Aynı hükmün ikinci fıkrasına göre, cevap ve düzeltme yayımlanmazsa yayımlanmasının gerekip gerekmediğine hâkim tarafından ilgilinin müracaat tarihinden itibaren en geç yedi gün içerisinde karar verilir.

Yazılı Basında Cevap ve Düzeltme Hakkı

26.06.2004 tarihinde yürürlüğe giren 5187 sayılı Basın Kanunu’nun “Düzeltilme ve cevap” başlığını taşıyan 14. maddesi, söz konusu hakkın doğması ve kullanılmasının şartlarını belirlemiş, cevap ve düzeltmenin yayımlanmamasının yaptırımını ise 18. maddede tespit etmiştir. Basın Kanunu, bu hakkı yalnız süreli yayınlar bakımından kabul etmiştir. Belli aralıklarla yayımlanmayan kitap, armağan gibi basılmış eserler bakımından bu Kanun’a göre cevap ve düzeltme hakkının kullanılabilmesi mümkün değildir. Basın Kanunu’nun cevap ve düzeltme hakkına ilişkin 14. maddesi, söz konusu hakkın doğması için öncelikle bir süreli yayında kişilerin şeref ve haysiyetini ihlal edilmesi ya da kişilerle ilgili gerçeğe aykırı yayım yapılması şartını aramaktadır. 14. maddenin birinci fıkrasına göre “süreli yayınlarda kişilerin şeref ve haysiyetini ihlal edici veya kişilerle ilgili gerçeğe aykırı yayım yapılması hâlinde, bundan zarar gören kişinin yayım tarihinden itibaren iki ay içinde göndereceği suç unsuru içermeyen, üçüncü kişilerin hukuken korunan menfaatlerine aykırı olmayan cevap ve düzeltme yazısını; sorumlu müdür hiçbir düzeltme ve ekleme yapmaksızın, günlük süreli yayınlarda yazıyı aldığı tarihten itibaren en geç üç gün içinde, diğer süreli yayınlarda yazıyı aldığı tarihten itibaren üç günden sonraki ilk nüshada, ilgili yayının yer aldığı sayfa ve sütunlarda, aynı puntolarla ve aynı şekilde yayımlamak zorundadır.” Cevap ve düzeltme metni ilgili yazıdan uzun olmamalıdır. Cevap ve düzeltmeye neden olan eserin yirmi satırdan az yazı veya resim veya karikatür olması hâllerinde cevap ve düzeltme otuz satırı geçmeyecektir. Basın Kanunu’nun 14/1. fıkrasında belirtilen süreler içinde cevap ve düzeltme yazısının yayımlanmaması hâlinde yayım için tanınan sürenin bitiminden itibaren, birinci fıkra hükümlerine aykırı şekilde yayımlanması hâlinde ise yayım tarihinden itibaren on beş gün içinde cevap

ve düzeltme talep eden kişi, bulunduğu yer sulh ceza hâkiminden yayımın yapılmasına veya bu Kanun hükümlerine uygun olarak yapılmasına karar verilmesini isteyebilir. Sulh ceza hâkimi bu istemi üç gün içerisinde, duruşma yapmaksızın, karara bağlar. Basın Kanunu'nun 18. maddesi, düzeltme ve cevabın yayımlanmasına ilişkin kesinleşmiş hâkim kararlarına uymayan sorumlu müdür ve sorumlu müdürün bağlı olduğu yetkilinin adli para cezasıyla cezalandırılmasını öngörmektedir. Kanun, ayrıca para cezasının miktarı bakımından, bölgesel süreli yayınlar ile yaygın süreli yayınlar arasında da bir ayırım yapmış; cezanın alt sınırını bölgesel süreli yayınlarda, yaygın süreli yayınlar için öngörülenden daha düşük tutmuştur.

TRT Yayınlarına Karşı Cevap ve Düzeltme Hakkı

Ülkemizde, Basın Kanunu yalnız basılmış eserlerin basımı ve yayımını düzenlemekte, radyo ve televizyon yayıncılığı alanı ise biri kamu yayıncılığını, diğeri özel radyo ve televizyon yayıncılığını konu edinen iki farklı kanunla düzenlenmektedir. TRT yayınları hakkında cevap ve düzeltme hakkının kullanılması, hak sahiplerinin kimler olduğu, hakkın hangi süre içinde, kime karşı, nasıl kullanılacağı gibi hususlar 2954 sayılı TRT Kanunu'nun 27. maddesinde düzenlenmiştir. 2954 sayılı Kanun'un 27. maddesinde cevap ve düzeltme hakkının doğması için gereken şartlar, Anayasa'nın 32. maddesi ile belirlenen esaslara uygun biçimde düzenlenmiştir. TRT yayınlarına karşı cevap ve düzeltme hakkının, ancak bir kişinin "haysiyet ve şerefine dokunulması" veya kendisiyle ilgili olarak "gerçeğe aykırı hususlar bulunması" durumlarında tanınması söz konusu olabilecektir. Kanun'un 27/h maddesi gereğince cevap ve düzeltme hakkını kullanmadan ölen kimsenin bu hakkını mirasçıları birlikte veya bunlardan yalnız ilk başvurunu kullanabilir. Yayınlarda bir kişinin haysiyet ve şerefine dokunulması veya kendisi ile ilgili olarak gerçeğe aykırı hususlar bulunması hâlinde; Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu, o kişinin yayın tarihinden başlayarak yedi gün içinde göndereceği cevap ve düzeltme metnini, TRT Genel Müdürlüğünce alınmasından başlayarak üç gün içinde yayınlamakla yükümlüdür. Kanun'a göre cevap ve düzeltme hakkının sahibi, cevap ve düzeltme metninde, yayında kendisine gerçeğe aykırı olarak bir husus atfedildiğini veyahut şeref ve haysiyetine dokunulduğunu veya gerçeğin ne olduğunu kısaca açıklar. Ancak cevap ve düzeltme metni, cevap ve düzeltmeye esas olan yayın süresinin ilgili bölümünün süresini aşamaz. Cevap ve düzeltme metni; ilgili kanun ve Cumhurbaşkanlığı kararnamesi hükümlerine uygun olmalı, suç niteliğindeki ifadeler taşımamalı, yeni bir cevap ve düzeltme hakkı doğurur nitelikte olmamalıdır. Aksi hâlde, TRT Genel Müdürlüğü bu talebi reddeder. Cevap ve düzeltme metninin 2954 sayılı Kanun hükümlerine uygun olmaması veya suç niteliğindeki ifadeler taşıması veyahut yeni bir cevap ve düzeltme hakkı doğurur nitelikte olması hâlinde, Genel Müdürlük bu talebi reddettiğini, yayınlamakla yükümlü olduğu üç günlük sürenin bitiminden itibaren iki gün içinde ilgisine bildirir. İlgili, bu ret kararına karşı, iki gün içinde Ankara Sulh Ceza Hâkimliği nezdinde itiraz edebilir. Hâkim, cevap veya düzeltme metninin aynen yayınlanmasına karar verebileceği gibi uygun göreceği değişiklikleri bizzat yaptıktan sonra yayınlanmasına da karar verebilir. Bu kararın birer örneği taraflara gönderilir. Özel Radyo ve Televizyon Yayınlarına Karşı Cevap ve Düzeltme Hakkı 2011 yılında kabul edilen 6112 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun'un 18. maddesi cevap ve düzeltme hakkına yer vermiştir. Buna göre cevap ve düzeltme hakkının sahipleri herhangi bir ayırım yapmaksızın gerçek ve tüzel kişilerdir. Düzeltme ve cevap hakkına sahip olan kişinin bu hakkı kullanmadan ölmesi hâlinde, bu hak mirasçılarından biri tarafından kullanılabilir. Cevap ve düzeltme hakkını kullanacak kişilere ilişkin olarak bunların şeref ve haysiyetlerini ihlal edici veya gerçeğe aykırı yayın yapılması, bu hakkın doğması için şarttır. Medya hizmet sağlayıcıya başvuru süresi yayın tarihinden itibaren altmış gündür. Cevap ve düzeltme metni, üçüncü kişilerin hukuken korunan menfaatlerine aykırı olmamalı ve suç unsuru içermemelidir. Medya hizmet sağlayıcılar, hiçbir düzeltme ve ekleme yapmaksızın, yazıyı aldığı tarihten itibaren en geç yedi gün içinde, cevap ve düzeltmeye konu yayının yapıldığı saatte ve programda, izleyiciler tarafından kolaylıkla takip edilebilecek ve açıkça anlaşılabilir biçimde düzeltme ve cevabı yayınlar. Düzeltme ve cevap hakkı doğuran programın yayından kaldırıldığı veya yayınına ara verildiği durumlarda, düzeltme ve cevap hakkı, yedi günlük süre içinde anılan programın yayın saatinde kullanılır. Düzeltme ve cevapta, buna neden olan yayın belirtilir. Düzeltme ve cevabın belirtilen süre içinde yayınlanmaması hâlinde bu sürenin bitiminden; usulüne aykırı şekilde yayınlanması hâlinde düzeltme ve cevabın yayınlandığı tarihten itibaren on gün içinde ilgili kişi, mahkemeden cevap ve düzeltmenin ilgili kanun hükümlerine uygun olarak yayınlanmasına karar verilmesini isteyebilir. 6112 sayılı Kanun'un "Yayın hizmeti ilkeleri" başlıklı 8. maddesi hükümlerinin, hem özel radyo ve televizyon yayınları hem de TRT yayınları bakımından da uygulanacağı aynı kanunda açıkça belirtilmiştir. 8/1-o bendi, yayınların kişi veya kuruluşların cevap ve düzeltme hakkına saygılı olmak zorunda olduğunu emretmektedir. Kanun'un 32/2. maddesine göre bu ilke, yükümlülük veya yasaklara aykırı yayın yapan ve/veya bu Kanun hükümleri kapsamında Üst Kurul (RTÜK) tarafından belirlenen yükümlülüklerini yerine getirmeyen medya hizmet sağlayıcıya ihlalin ağırlığı, yayının ortamı ve alanı göz önünde bulundurularak, ihlalin tespit edildiği aydan bir önceki aydaki brüt ticari iletişim gelirinin yüzde birinden yüzde üçüne kadar idari para cezası verilir. Kanun'daki yayın ilkelerinden, yayınların cevap ve düzeltme hakkına saygılı olması gerektiğine dair 8/1-o bendini yaptırım kararının tebliğinden

itibaren bir yıl içinde yirmiden fazla ihlal eden medya hizmet sağlayıcı kuruluşun yayını beş güne kadar durdurulur. Bir yıl içinde aynı ihlalin tekrarı hâlinde, medya hizmet sağlayıcı kuruluşun yayınının beş günden on güne kadar durdurulmasına; ihlalin ikinci tekrarı hâlinde ise yayın lisansının iptaline karar verilir. İnternet Ortamındaki Yayınlarla Karşı Cevap ve Düzeltme Hakkı, Türkiye’de 2007 tarihinde yürürlüğe giren 5651 sayılı Kanun’un “İçeriğin Yayından Çıkarılması ve Cevap Hakkı” başlıklı 9. maddesinde kişilere, yerleşim yerindeki sulh ceza mahkemesine on beş gün içinde başvurarak hazırladığı cevabın bir hafta süreyle internet ortamında yayımlanmasına karar verilmesini isteyebilmekteydi. Ancak 6 Şubat 2014 tarihli ve 6518 sayılı Kanun’un 93. maddesiyle maddenin başlık ve içeriğindeki cevap hakkına ilişkin ibareler Kanun’dan çıkarılmış ve erişimin engellenmesine ilişkin hükümler konulmuştur.

Günümüzde uluslararası gelişmeler ve çağdaş teknolojinin yol açtığı değişimin sonucu olarak birçok ülkede, teşkil edilmeleri, yapıları, görevleri birbirinden farklılıklar göstermekle birlikte, medya alanında düzenleme ve denetleme işlevi üstlenmiş kurumlara rastlanmaktadır. Kitle iletişimi alanında düzenleyici ve denetleyici olarak fonksiyon ifa eden kurumların birçoğu radyo ve televizyon yayıncılığı konusunda karşımıza çıkmaktadır. Amerika kıtasında ilk örneklerine rastlanan bu kurumlar, daha sonra Avrupa kıtasına ve dünyanın diğer bölgelerine de yayılmışlardır.

GENEL OLARAK DÜZENLEYİCİ VE DENETLEYİCİ KURUMLAR

Devletin 20. yüzyılda kamu hizmetlerinin sunucusu konumundan çekildiği ve bu alanda serbest piyasa koşullarının işlerlik kazandığı bir değişim sürecinde, idari yapıda da önemli değişiklikler gerçekleşmiş, devlet, aktif müdahalede bulunmak yerine kuralları belirleyen ve buna uyulmasını temin eden duruma gelmiştir. Bu değişim sürecinde devlet idaresi ile organik bağı bulunmayan birimler, birçok önemli ve hassas alanda düzenleyici ve denetleyici rol üstlenmişlerdir. “Bağımsız idari otoriteler” (BİO) olarak da adlandırılan kurumları ifade etmek için “bağımsız düzenleyici kurumlar”, “bağımsız idari kurumlar”, “bağımsız üst kurullar”, “düzenleyici ve denetleyici kuruluşlar”, “özerk kurumlar”, “regülasyon kurumları” gibi terimler de kullanılmaktadır. Bağımsız idari otoriteler, öğretide, toplumsal yaşam için özel bir önem ve duyarlılık taşıyan, temel hak ve özgürlükler ile ekonomik ve sosyal sektörlerde veya alanlarda düzenleme, denetleme ve yönlendirme faaliyetinde bulunan, kararları üzerinde hiçbir makam ve merciin etkisinin olmadığı, karar organları özel güvencelere sahip, mali özerkliği haiz, özerk bütçeli kamu tüzel kişileri olarak tanımlanmaktadır. Başlangıçta yalnızca ekonomik faaliyet alanlarında görülen bu kurumlar, zamanla ekonominin yanı sıra temel hak ve özgürlükler, çevre, sağlık, iletişim gibi alanlarda da kendini göstermeye başlamıştır.

DÜZENLEYİCİ KURUMLARIN ORTAYA ÇIKIŞ SEBEPLERİ

Düzenlemeler, doğal tekellerin denetimi gibi ekonomik sebepler ile değişik çıkarların korunması, politik ve sosyoekonomik dönüşümler gibi siyasi ve sosyal nedenlerle yapılabilmektedir. Düzenleyici ve denetleyici kurulların ortaya çıkışları değişik faktörlere bağlanmakla birlikte bu tür kurumların doğmasının başlıca sebebi olarak belirtilen duyarlı sektör ve alanların hem çıkar gruplarının ve sektörel aktörlerin hem de politikacıların müdahalelerinden ve ihlallerinden korunması ihtiyacı gösterilmektedir.

DÜZENLEYİCİ KURUMLARIN GENEL ÖZELLİKLERİ

Dünyada ve Türkiye’de bağımsız idari otorite kavramı ile isimlendirilen kuruluşların tümünün aynı niteliklere sahip olduğunu söylemek, tek bir BİO modelinden söz etmek ve bunların hepsini aynı hukuki rejime tabi kılmak zordur. Bu kuruluşların çeşitli açılardan değişik biçimlerde tasnifi mümkündür. Bağımsız idari otoriteler, faaliyet alanlarına göre üç grup içinde toplanmaktadır: - Piyasa ekonomisinin düzenlenmesine yönelik olanlar. Örneğin sermaye piyasası, rekabet ve bankacılık alanlarında faaliyet gösterenler ile telekomünikasyon ve enerji gibi sektörlerde faaliyet gösteren düzenleyici kurumlar bu gruba sokulabilir. - Temel hak ve özgürlüklerin güvence altına alınmasını amaçlayanlar. Örnekleri özellikle iletişim ve haberleşme alanlarında görülmektedir. Türkiye’de RTÜK, Fransa’daki Enformatik ve Özgürlükler Ulusal Komisyonu gibi. - İdarenin keyfiliğine veya bürokrasiye karşı bireyin korunması amacıyla yönelik olanlar. Örneğin, Fransa’daki “mediateur” ve İdari Belgelere Erişim Komisyonu gibi. Türkiye’deki örnekleri incelendiğinde, Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) ve KVKK dışında hemen tümünün ekonomik alana ilişkin ve piyasa ekonomisinin düzenlenmesine yönelik oldukları görülmektedir. BİO’ların klasik idari kurumlardan ayrılan özellikleri bulunmaktadır. Bunların neler olduğu tespit edilirken bazı yazarlar, kavramı oluşturan “bağımsızlık”, “idarilik”, “otorite” sözcüklerinin anlamlarından yola çıkarak bir kısım belirlemeler yapmakta, bazıları ise BİO’ların kurumsal/yapısal bakımdan ve işlevsel açıdan gösterdikleri özellikler bakımından bir tasnife gitmektedirler. Bunların yanında bağımsız idari otoritelerin hepsinde şu ya da bu şekilde görülen bazı ortak özellikler bulunduğunu belirterek bunları sıralayanlar da mevcuttur. Tüm düzenleyici ve denetleyici kurumlarda regülasyon, diğer bir deyişle faaliyet alanında kural koyucu işlev görme ilk dikkati çeken özelliktir. Bu kurumlar deyim yerindeyse “oyunun kurallarını koyma”, görev alanında inceleme ve denetim yapma, bunların doğal bir sonucu olarak da ihlal hâlinde yaptırım uygulama şeklinde yetkilere sahiptir. Bu kurumlara ilişkin üzerinde durulan ikinci bir özellik ise bağımsızlıktır. Bu kavram, gerek kurumun oluşumunda gerekse faaliyetlerinde klasik idari birimler gibi hiyerarşik bir denetime tabi olmama, işlevsel açıdan da yürüttükleri görevlerini gereği gibi ifa etmelerini

engelleyecek siyasi/idari etkilenmelerden uzak olma şeklinde anlaşılmalıdır. Bir idari birimin, belirli görevleri kendi başına, kendi organları eliyle görebilmesi ve bunun için gerekli kaynaklara sahip olabilmemesini ifade eden özerklik, BİO'ların yapıları gereği zorunlu bir koşuldur. Özerk yönetim, kendi hareketlerine hâkim olacak kuralları, yine kendisi düzenleyebilme yetkisine sahiptir. BİO'lar örgütlenme özerkliği çerçevesinde personel alımı, bütçe ve harcamaya ilişkin konularda kendileri karar alırken; işlevsel özerklik çerçevesinde de kamusal yaşamın duyarlı alanlarında düzenleme ve denetleme görevi yürütmektedir. Bunların özellikle yaptırım uygulama yetkileri, siyasi otoritenin egemenlik alanı dışında özerk bir konumda olmalarını gerektirmektedir. Ayrıca bunlara işlevlerini yerine getirebilmeleri için hareket yeteneklerini güçlendirmek üzere mali özerklik sağlanmakta, giderleriyle orantılı gelir kaynakları temin edilmektedir.

KİTLE İLETİŞİMİ ALANINDA DÜZENLEYİCİ VE DENETLEYİCİ KURUM ÖRNEKLERİ

Bağımsız idari otoritelerin varlık sebeplerinden biri temel hak ve özgürlükler alanı ile idarenin değişen işlevleri arasında bir ilişki kurulması ihtiyacıdır. Radyo ve televizyon yayıncılığı alanında da bu ihtiyaç belirgin olarak gözlenir. Zira teknolojinin temel hak ve hürriyetler alanı ile ilişkisi, teknolojinin ulaştığı düzeyin bu hak ve özgürlük alanını daha da genişlettiğini ortaya koymaktadır. Şöyle ki teknoloji, basın hürriyetinin alanını genişletmiş, ifade özgürlüğünün araçlarını farklılaştırmış ve neticede görsel-işitsel iletişim özgürlüğü denilen bir hürriyet sahası doğurmuştur. Teknolojinin bu etkileri sonucu klasik idari yapıların bu alanları düzenleyip denetlemesinde bir zafiyet riski ortaya çıkmış ve buna bağlı olarak üst kurullar oluşturulmuştur. Bağımsız idari otoritelerin işlev gördükleri alanlarla ilgili “hassas sektörler” nitelemesi, görsel-işitsel iletişim sektörü için de elverişlidir. Çünkü görsel-işitsel iletişim alanının, temel hak ve özgürlüklerle ilgisinin yanı sıra teknik, iktisadi ve kültürel boyutları olan, düzenlenmesi ve denetlenmesi gereken fakat klasik devlet müdahalesinin de uygun olmadığı bir alan olduğu, bu çerçevede görsel-işitsel iletişimin bağımsız idari otoritelerce düzenlenmesi ve denetlenmesinin yaygın bir uygulama olduğu belirtilmektedir. Yayıncılık alanında dünyada ilk düzenleyici kurulun oluşturulması, diğer alanlarda da düzenleyici kurulların ilk kurulduğu Amerika Birleşik Devletleri’nde (ABD) olmuştur. FCC (Amerika Birleşik Devletleri) Federal İletişim Komisyonu (Federal Communications Commission -FCC), telekomünikasyon hizmetlerinin teknolojik ve ekonomik açıdan doğal tekel oluşturduğu dönemlerde, Amerikan Telefon ve Telgraf Şirketi tekelinde yürütülen hizmetler ile kamu çıkarları arasındaki dengeyi sağlamak için 1934 yılında çıkarılan İletişim Kanunu’yla kurulmuştur. Doğrudan Kongreye karşı sorumlu olan özerk bir kuruluş niteliğindeki FCC, 1934’ten beri pek çok değişikliğe uğrayan İletişim Yasası’na göre; kamu malı sayılan radyo dalgalarından yararlanmak isteyen, radyo ve televizyon yayın hizmetini yürütecek kişi ve kuruluşlara, kamu yararı, huzuru ve ihtiyacını karşılayabileceklerini tespit ettiğinde yayın imtiyazını vermekle ve hizmetin kuruluşunu, işleyişini ve programların içeriğini gözetmek ve denetlemekle yükümlüdür. Özetle FCC, eyaletler arası ve uluslararası telefon, televizyon, radyo, telgraf, uydu ve kablo vasıtasıyla gerçekleştirilen her türlü ulusal ve uluslararası iletişimden sorumlu bir kuruluştur. OFCOM (Birleşik Krallık) İngiltere’de 2002 yılında çıkan Kanun’la kurulan OFCOM, (Office of Communication), 19 Aralık 2003 tarihinde faaliyetlerine başlamıştır. OFCOM’un kurulması ile 5 düzenleyici kurumun faaliyeti sona ermiş ve OFCOM bünyesinde toplanmışlardır. Bunlar sırasıyla; Bağımsız Televizyon Komisyonu (ITC), Yayın Standartları Komisyonu (BSC), Telekomünikasyon Ofisi (OFTEL), Radyo Otoritesi (RAu) ve Telsiz Ajansı (Radiocommunication Agency – RA). OFCOM bu hâliyle yayıncılık, bilişim ve telekomünikasyon hizmetlerinin bütünleşeceğini öngören ve buna göre kurumsal yapısını tamamlayan bir politikanın eseridir. OFCOM, ayrıca sayısal yayıncılığa geçişte gerekli düzenlemeleri yapmakla da yükümlüdür. OFCOM heyeti 9 üyeden oluşur. OFCOM, yetkileri oldukça geniş bir düzenleyici kurumdur. Yayın ilkeleri ve standartlar belirleme, yayın kuruluşlarına lisans verme, kural ihlali hâlinde yaptırım uygulama gibi yetkilere sahiptir. OFCOM’un teşkilatı 3 ana idari birim altında oluşur. OFCOM yapısal olarak incelendiğinde, ABD’deki FCC benzeri bir düzenleyici kuruluştur. FCC gibi hem yayıncılık hem de telekomünikasyon alanlarını düzenlemekten sorumludur. CSA (Fransa) Fransa’da 1989’da yeni bir Yasa ile İletişim ve Özgürlükler Komisyonu dağıtılarak yerine, Görsel-İşitsel Yüksek Konseyi (Conseil Supérieur de L’Audiovisuel - CSA) diye adlandırılan yeni bir kurul oluşturulmuştur. Önceleri tüzel kişiliği bulunmayan ve 9 üyeden oluşan CSA, 2013 yılında yapılan Kanun değişikliği ile bağımsız kamu otoritesi hâline gelmiş ve tüzel kişilik kazanmış, üye sayısı dokuzdan yediye indirilmiştir. Aynı Kanun’la Cumhurbaşkanı’nın seçeceği üye sayısı üçten bire (sadece başkanı seçmeye) indirilmiş, kurulun üye kompozisyonunda kadın-erkek dengesi gözetilmesi esası benimsenmiştir. Üyelerin üçünü Meclis Başkanı, diğer üçünü de Senato Başkanı seçer. CSA, üç adet Fransız kamu radyo ve televizyon yayın kuruluşunun başkanını ve ikisinin yönetim kurulunun bazı üyelerini atamakta; uydu aracılığıyla ve kablolu yayında dâhil olmak üzere her türlü özel radyo ve televizyon yayınları için lisans vermekte; radyo ve televizyon frekanslarının kullanımını gözetmektedir. AGCOM (İtalya) İtalya’da 1997’de yeni bir Yasa çıkarılmış ve bu Yasa’da iletişim bütüncül bir sistem olarak ele alınmıştır. Bu çerçevede kurulan İletişim Garanti Otoritesi (L’Autoria per le Garanzie nelle Comunicazioni- AGCOM), 1998 yılında faaliyetlerine başlamıştır. İtalya telekomünikasyon, radyo ve televizyon yayınları ile basın sektörlerini birlikte düzenleme konusunda

öncülük eden bir ülke olmuştur. Bu amaçla iletişim sektörü düzenleyici kurumu olarak oluşturulan AGCOM, birden çok sektörü düzenleme görevini yansıtan bir organizasyon yapısına büründürülmüştür. AGCOM'un, biri ilgili tüm sektörlerdeki altyapı ve şebekelerin düzenlenmesi ve gözetiminden sorumlu (Altyapı ve Şebekeler Komisyonu), diğeri ise ilgili sektörlerdeki her türlü hizmet ve ürünü denetleyip düzenlemekten sorumlu (Hizmetler ve Ürünler Komisyonu) iki ayrı komisyonu bulunmaktadır. AGCOM Başkanı, İletişim Bakanı'nın teklifi ve ilgili Parlamento Komisyonunun görüşü dinlendikten sonra, Bakanlar Kurulu tarafından aday gösterilmekte ve İtalya Cumhurbaşkanı tarafından özel bir tezkere ile atanmaktadır. AGCOM Başkanı her iki komisyonda da yer almakta, Başkan'ın dışında dört üye bulunmaktadır. Başkan ve üyelerin görev süreleri yedi yıldır. Üyeler, yarısı senato yarısı temsilciler meclisi olmak üzere parlamento tarafından seçilmektedir. AGCOM, pazarlar arası düzenleme, frekans tahsisi, lisans ve izin vermek, yaptırım uygulama gibi birçok yetkiye sahiptir. RTÜK (Türkiye) Türkiye'de 1994 yılında çıkarılan 3984 sayılı Kanun, yerini 2011 yılında çıkarılan 6112 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun'a bırakmıştır. Kanun'un üçüncü bölümü yayın hizmeti ilkelerine, yedinci bölümü, frekans planlaması ve yayın lisansına, onuncu bölümü yaptırımlara, on birinci bölümü RTÜK'e ayrılmıştır. Kanun'un RTÜK'ün kuruluşunu düzenleyen 34. maddesine göre radyo, televizyon ve isteğe bağlı yayın hizmetleri sektörünü düzenlemek ve denetlemek amacıyla, idari ve mali özerkliğe sahip, tarafsız bir kamu tüzel kişiliği niteliğinde Radyo ve Televizyon Üst Kurulu kurulmuştur. Üst Kurul, bu Kanun ve mevzuatta kendisine verilen görev ve yetkileri kendi sorumluluğu altında bağımsız olarak yerine getirir ve kullanır. Düzenleyici ve denetleyici bir kurum olması hasebiyle RTÜK, farklı ülkelerdeki kendi gibi kurumlarla ilişkiler geliştirmiş ve çeşitli birliklere katılmıştır.